

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A nem vagyoni kártérítéstől a sérelemdíjig

A jogintézmény történeti áttekintése és bírósági gyakorlata

Szerző:

dr. Leszák Andrea

Budapest, 2019. március 25.

„Mit ér az embernek, ha az egész világot
megnyeri is, de a lelke kárt szenved?”

(Máté evangéliuma 16:26)

I. Bevezető gondolatok

A sérelemdíj (korábban: a nem vagyoni kártérítés) talán a civiljognak egyik legproblematisabb, legellentmondásosabb intézménye. Története visszanyúlik már a jog kezdetére, történelmi fejlődése alatt számos változáson ment keresztül, heves viták közepette formálódott. Kétségeségét jelzi az a tény is, hogy még elnevezését illetően sincs egységes álláspont.¹ Megítélése függött mindig is az adott társadalom gazdasági, hatalmi, politikai berendezkedésétől, erkölcsi felfogásától.

Voltak korszakok, melyben fokozottan előtérbe került, valahol épphogy megtűrték, egyes nemzeti jogokban be is tiltották. Alkalmazási köre azonban egyre bővült, mára pedig a személyiség teljes körű védelméhez kapcsolódva kivívott magának egy előkelő helyet a magánjog rendszerében.

Strasser így határozta meg az intézményt: *„a nem vagyoni kár egy maradék fogalom, mindazt a maradékot öleli fel, amely a vagyoni kár körbeírását követően megmarad.”*²

Lehet-e kompenzálni a fájdalmat, amit az emberi személyiség megsértése okoz? Meghatározható-e az a pénzösszeg, ami az elveszett életörömet pótolhatja? Ezek a kérdések nem kizárólag a morálfilozófusokat foglalkoztatják, hanem a polgári jogi kártérítés modern formájának megjelenése óta vissza-visszatérő problémaként jelentkeznek szinte valamennyi állam jogtudományában és joggyakorlatában.

A polgári jog a vagyoni viszonyok mellett a személyi viszonyokat is szabályozási körébe vonja. A két terület találkozása pedig pontosan a kártérítési jog esetében figyelhető meg. Azáltal, hogy a vagyoni és személyiségi jogok megsértésének - legalábbis kodifikáltan - közös szankciója a

¹ Eszmei, erkölcsi, immateriális, ideális kártérítés; sérelemdíj, fájdalomdíj

² Strasser: Der immaterielle Schaden im österreichischen Recht, Wien, 1964., Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 9. o.

kártérítés, foglalkoznunk kell a személyiségi jogok „megmérésének” dilemmájával. Jogrendszerünk jelenleg sérelemdíjként ismeri azt a jogintézményt, amely a személyiségi jogok megsértésének szubjektív alapú szankciójaként a jogaiban sérelmet szenvedett fél számára pénzbeli jóvátételt, kompenzációt rendel. A jogintézménynek már az elnevezése is ellentmondásos, hiszen a kártérítés kialakulása éppen az általános egyenértékes, a pénz megjelenéséhez köthető, tehát döntően vagyoni jellegű jogi instrumentumról van szó, míg a személyiségi jogok és az ember személye egy sokkal megfoghatatlanabb és szubjektívebb közegben vizsgálható csak.

A sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés) alapgondolata, hogy olyan jogsértésekre reagál pénzfizetési kötelezettség előírásával, melyek objektíve nem mérhető hátrányokat hagynak maguk után. A jogintézmény kapcsán jelentkező fogalmi és értelmezési nehézségek a modern polgári jogokban sokszínű és egyedi megoldások megalkotására sarkallták az államokat. A sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés) sajátja az a tény is, hogy a nagymértékben jelenlévő szubjektivitás következtében a jogalkotás primátusa nem tartható.

A jogalkalmazás még a kontinentális jogcsalád rendszereiben is túllép jogértelmező szerepkörén, és - elismerten vagy sem - maga alakítja a jogintézmény fejlődését, az egyre szaporodó, sajátos jogi problémák, esetek megoldása során.

Nem sajátosan magyar probléma ez, hiszen az európai államok már lezárult vagy még folyamatban lévő kodifikációinak is középpontjába került az erkölcsi károk polgári jogi megtérítésének kérdése, és a megoldások, elfogadott álláspontok gyökeresen különböznek egymástól még azonos jogcsaládhoz tartozó államok tekintetében is.

Dolgozatom célja ennek megfelelően az, hogy a sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés) hazai fejlődésének, aktuális részproblémáinak bemutatásával körvonalazza azokat a szempontokat, melyek alapján a bíróságok egyre nagyobb összegű kártérítéseket ítélnek meg.

1. Fogalom-meghatározás

A sérelemdíj (nem vagyoni kár) fogalmának meghatározására csak kísérletek vannak, de alighanem egyik sem fedi le teljesen az intézmény lényegét. *A nem vagyoni kár ugyanis fogalmi képtelenség, ellentmondásaitól csak jogi fikcióval szabadulhatunk, ezért minden törekvés, amely objektív ismérvek alapján igyekszik személyi kárfogalmat adni, hiábavaló.*³ A kár eleve vagyoni kategória, a személyiségi jogsérelem pedig nem az, akkor sem, ha károsodással jár. Jogilag tehát csak az minősülhet kárnak, aminek pénzben kifejezhető értéke van, és amit meg lehet téríteni. Másrészt viszont a sérelem orvoslása akkor is pénzbeli jellegű, ha az okozott sérelem nem az. Ebből erednek a nehézségek, hiszen elég nehéz meghatározni egy pénzben ki nem fejezhető sérelemnek a vagyoni megváltását.

A fogalom meghatározását mindenképpen a személyiségi jogból kiindulva kell keresni, hiszen a nem vagyoni kártérítés a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősség alakzata, a modern jogokban ezen jogok elismerésén nyugszik. A személyiségi jogok az ember önmegvalósításának és az egyéniség szabad kibontakozásának feltételeit teremtik meg, egyben védik az embert a személyiséget sértő támadásoktól. A jog körülhatárolja azt a magánszférát, amelyben az ember szabadon élhet, amelyben maga határozhatja meg életének minden mozzanatát. A jog nemcsak kijelöli azt a területet, amelybe senki nem avatkozhat be, hanem védi is ezt a jogtalan külső behatásoktól. A személyiségi jogok azt feltételezik, hogy minden ember különbözik a többitől, és azt biztosítják, hogy minden ember más lehessen, mint a többi.⁴

*A nem vagyoni kár az emberi személyiség értékminőségének csökkenése.*⁵ Petrik Ferenc ezt a meghatározást tartja a legmegfelelőbbnek, hiszen úgy véli, ez több dogmatikai problémára is választ kínál, nevezetesen a kár elemeinek a nem vagyoni kárra való átültetésében. Vagyis ha megvalósul a személyiség értékminőségének a csökkenése, akkor létrejön a kár, az a magatartás pedig, amely ezt a kárt okozta, az jogellenes. Azt a kérdést azonban, hogy milyen területet fog át a

³ Lábady Tamás: A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata 31. o., ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, Oktáv-Press Kft, 1992.

⁴ Petrik Ferenc: Perben a joggal, Minerva, 1978, 264. o.

⁵ Petrik Ferenc: Nem vagyoni kárpótlás: a személyiségvédelem általános és feltétlen eszköze, Magyar Jog 6/1991, 337-343. o.

személyiségi jog, milyen jogok megsértése esetén kerülhet sor az intézmény alkalmazására, nem a kártérítési jognak kell megválaszolnia.

Marton Géza megfogalmazásában *nem vagyoni kár alatt érthetjük az ember immateriális (erkölcsi, szellemi, egyéniségi) javainak sérelmét.*⁶ Annak a meghatározásában, hogy vagyoni vagy nem vagyoni kárral állunk-e szemben, a sértés által előidézett káros hatás természete lesz a döntő. Egy vagyontárgyon elkövetett jogsértés éppúgy létrehozhat erkölcsi hátrányt, mint egy testi bántalom vagyoni sérelmet. A kétféle kár tulajdonképpen együtt járhat, s egymástól csak a sértettnek okozott hátrány minőségében tér el. A személyi károknak voltaképpen pénzbeli ellenértékük nincs, de az elszenvedett rossz kiegyensúlyozására hozzávetőlegesen megfelelő lehet, s egyúttal az állam szolidaritását hozza kifejezésre a sérelmet szenvedett fél mellett.

II. Intézménytörténeti áttekintés

1. A kezdetek

Amióta jogról beszélhetünk, azóta nem vagyoni kártérítésről is, az intézmény a deliktualis jog fejlődésével alakult ki. Egyes feljegyzések szerint már az egyiptomiaknál, Hammurappi törvényeiben és a zsidó jogban is fellelhetőek maradványai. Pufendorf idézi a zsidó ószövetségi törvényeket, amelyek a személyt ért sérelem miatt büntetésként a sértett javára fájdalomdíjat rendeltek. Említhetjük példaként a Mózesi törvényt, melyből kiderül, hogy 100 ezüstsékel bírságot rendeltek el a fiatalasszony apja javára, ha rossz hírért keltették az Izraelből származó lányának. Sólyom pedig felemlíti Veratius történetét, aki a szembejövő római polgárokat arcul ütötte, és rabszolgájával nyomban kifizettetett 25 as kártérítést a sértettnek.⁷

2. A római jog⁸

Az immateriális kártérítés nemcsak a barbár korban, de a római jogban is általánosságban büntetés címén járt. Az iniuria körében a XII. táblás törvény három tényállást szabályoz: a tagcsonkítást

⁶ Marton Géza: Kártérítés, HVG-ORAC, 40. o.

⁷ Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete, Budapest, 1983, 57. o.

⁸ Földi András, Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 565-567. o.

(membrum ruptum), a csonttörést (os fractum), és a legszűkebb értelemben vett iniuriát, vagyis a legenyhébb súlyú jogsértéseket.

Később a praetori edictum rendelkezései mellett ezek a szabályok elavulttá váltak, és megfogalmazásra került az iniuria általános tényállása, amely az idegen személyiség minden tudatos megsértését magában foglalta. A marasztalás mértékét bár a sértett követelhetette, deösszegszerűségében a követelt összeg keretében az esküdtbíró állapította meg bölcs mérlegelése szerint (actio aestimatoria).

Még részletesebben az iniuria tényállását a klasszikus jogtudomány dolgozta ki. A jogtudósok kifejtették, hogy a sértés nem csak közvetlenül az önjogú személy ellen, hanem családtagjain, rabszolgáin, vagyontárgyain keresztül közvetve is elkövethető. Az iniuria lényege az, hogy a sértett becsülete ellen irányul, vagyis e korban az iniuria nemcsak hogy szándékos, hanem célzatos bűncselekménnyé vált. Labeo aszerint kategorizálta az iniuriákat, hogy mi ellen irányulhatnak: a sértett testére, méltóságára, jó hírének rontására.

Érdemes figyelni annak a jelentőségére, hogy már ilyen korán felismerték azt, hogy az immateriális kár képében elszenvedett hátrányt sem lehet kiegyenlítetlenül hagyni, és ezzel a jogsértő magatartással másnak sérelmet okozó személy javára mintegy kedvezményt biztosítani.

A jogirodalomban széles körben elterjedt az a nézet, hogy a fájdalomdíj megjelenésének és kialakulásának jogtörténeti alapjai nem a római jogba vezetnek vissza, hanem elődje a germán jog Busse-ja, bírsága volt, és egyes középkori városi jogok bírság- katalógusa következtében fejlődött tovább e jelentős intézménnyé.⁹

3. A középkor

A középkorban a glosszátorok és a posztglosszátorok továbbfejlesztették az intézményt. Accursius Glossa Ordinariajában sorolt fel iniuriákat, amelyekért kiszabott pénzbüntetés nem az állam, hanem a sértett javára szólt. A glosszákban tűnik fel először a praetio affectionis, amely más néven a

⁹ Dr. Görög Márta: Fájdalomdíj nem vagyoni kárpótlásként az ABGB-ben, Magyar Jog, 2002. 3. szám, 164. o.

tárgyakhoz fűződő szubjektív többletérték, előszereteti érték, vagy ahogy Grosschmid Béni kifejezi: „kéjbecsár”.

A Corpus Iuris Canonici-ban megjelent már a deflorációs sérelemdíj, amelyet a szűz elcsábításáért ítéltek meg. A Karolinákban intézményesedik a mai magánjogunk kuriózuma, a fájdalomdíj, amely kezdetben szintén a nemi becsületsértésekért járt.

A magyar jogban Szent Istvántól kezdve Werbőczyn át a Csemegi - kódexig szerepelnek az ún. bírságos bántalmak: a hatalmaskodás (a másik testi integritása elleni támadás), az álarccosság (a jogosulatlan névhasználat), a befogatás (jogosulatlan fogvatartás), a patvarkodás (veszekedés, a másik verbális vagy tetteges sértése). A kiszabott pénzbüntetés részben az államot, részben a sértettet illette meg, tehát büntetőjogi elemekkel átszőve létezett még ekkor is az intézmény.

4. A nagy kodifikációk kora

A fájdalomdíj formális leválása a büntetőjogról és relatíve specifikus civiljogi karaktere először a porosz Allgemeines Landrecht (1794) szabályai között jelent meg, amely különböztet egyfelől Schmerzensgeld, másfelől Busse között, előbbi kompenzációs jelleggel az elszenvedett fájdalomhoz, utóbbit büntetés jelleggel a rágalmozás és becsületsértés eseteihez kapcsolva.¹⁰

A XIX. század liberális változási érintették a nem vagyoni kártérítés intézményét is. Előtérbe került az a szemlélet, hogy a magánjog tárgya csak a vagyon lehet, ami pedig a vagyon fogalomkörébe nem tartozik, annak a magánjogban sincsen keresnivalója. A nem vagyoni kártérítés is ebbe a csoportba tartozott, így a legtöbb ország jogi rendszerében átkerült a büntetőjog területére. Elterjedt az a nézet, - amely a későbbi szocializmusra is jellemző - hogy a nem vagyoni kártérítésnek azért nincsen helye, mert „árúvá silányítja az embert”. Ezzel az indoklással nem fogadta be szabályozásába a nem vagyoni kártérítést a Badisches Landrecht és az ABGB sem. Meg kell említeni, hogy Grosschmid Béni a későbbiekben is hasonló álláspontot képviselt: „*mihelyt a törvény a*

¹⁰ ALR I. 6. cím 112§, 186-187. §

kártérítés kirovásába nem értené belé alattomban a vagyonbéliség korlátját, a törvény tételei elveszítenék határukat.”¹¹

Franciaországban az erkölcsi kár (dommage moral), majd az erkölcsi vagy szubjektív sérelem (préjudice moral) fogalmai a felelősség határait tágító bírói gyakorlatban kikristályosodtak, az 1804-ben kihirdetett Code Civil 1382. cikkének alkalmazása során, amely előírja, hogy aki másnak bármiféle kárt okoz, köteles azt jóvátenni. A teljes reparáció jegyében a kártérítés fogalma mellett teret nyert a közvetlenül okozott „morális szenvedés” reparációjának eszméje is.

A német BGB (1896) a klasszikus liberális irányzat hatása alatt szigorúan korlátozta az eszmei kártérítést. A törvény nem ismerte az általános civiljogi deliktumot, így csak a törvényben meghatározott esetekben lehetett a kárigényt érvényesíteni (pl.: személyi szabadság elvonása; élet, egészség, testi épség sérelme; „kranzgeld” a nemileg kihasznált menyasszony bánatpénze.)

Úttörőbbnek bizonyult az osztrák ABGB (1811), amely a kártérítést teljes elégtételnek nevezte, továbbá bevezette a méltányos fájdalomdíj fogalmát, amelyet testi sértés esetén a sértett kérelmére a kezelési költségeken és az elmaradt, valamint a jövőben kieső kereset megtérítésén túl, az adott körülményekhez mérten kell fizetni. A szabályozásban megjelent még az előszereteti érték fogalma is.

A svájci Obligationsrecht szabályozása így szólt: „Akit személyes viszonyaiban megsértenek, felróhatóság esetén a kár megtérítésére tarthat igényt és ahol ezt a sérelem és a felróhatóság súlya indokolja, pénzösszeg teljesítését igényelheti, mint elégtételt. Az ilyen teljesítés helyett vagy mellett a bíró az elégtétel más módját is jónak láthatja.”¹²

5. A common law szabályozása

Az angol common law természetesen külön utakon járt, és a kontinens megoldásaitól teljesen eltérő konstrukciót dolgozott ki. A szigetország joga nem ismeri sem az alanyi jogok rendszerét, sem az

¹¹ Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből, Budapest, 1932, I. 718. o.

¹² Dr. Boytha György: A személyiségi jogok megsértésének szankcionálása, Polgári Jogi Kodifikáció, 2003. V. évfolyam 1. szám 3-5. o.

általános személyiségi jog kategóriáját, sem pedig az általános magánjogi deliktumot. A személyiség egyes dimenzióinak védelmét az angol magánjog történetileg kialakult keresetmintákkal (aktion-rendszerrel) próbálja biztosítani. Az angol kártérítési jog (law of torts) kártípusok összessége, amelyek önálló funkcióval rendelkezzenek, gyakran azonban össze is mosódhatnak.

A XVIII. században alakult ki az „exemplary damages”, amely hétköznapi nevén büntető kártérítésként emlegetik, de gyakorlatilag mást jelentett. Már 1703-ban Holt bíró ítéletében megjelenik az intézmény, amikor egy választási jegyzékből kihagyott személynek ítélnék meg kártérítést. Az exemplary damages alapvető funkciója az elkövető megbüntetése és az elrettentés volt, amely nemcsak a jogsértés elkövetőjére vonatkozott, hanem az általános érvényű magánjogi prevenciót is szolgálta. Az eszmei kártérítés összegének meghatározó szempontja a „fair compensation”, azaz a károsultat olyan anyagi élvezetekhez juttatni, amelyek alkalmasak arra, hogy általuk a fizikai fájdalmakon és lelki szenvedéseken felülemelkedjenek.¹³ Létezik még néhány tort, amely a személyiség különböző dimenzióit védelmezi, de tény hogy az angol jog az individuális jogok jó részét nem részesíti megfelelő védelemben, az eszmei kártérítést fontos területeken azóta sem alkalmazzák. A common law action-rendszerének merevségét valamelyest oldja az „equity”.

6. A XX. századi változások a magyar szabályozásban

6.1. Megjelenés a szabályozásban

A magyar magánjogban a múlt század elején kezdődtek azok a kísérletek a jogalkotás különböző területein, valamint a jogtudományban, amelyek szerint a nem vagyoni jellegű sérelemért pénzbeli elégtétel jár. Leginkább a polgári törvénykönyv előmunkálatai foglalkoztak ezzel a kérdéssel, de külön törvényekben is megjelentek ezek a törekvések. Ide tartozik az 1914. évi XIV. törvénycikk a sajtótörvény, amely a sajtóközleménnyel okozott káron felül a sértett erkölcsi karáért is pénzbeli elégtételt engedett a méltányosság szerint, és nem kötötte a kártérítést sem a szándékossághoz, sem ahhoz, hogy a cselekmény bűncselekmény legyen. Ezt a rendelkezést az ugyanebben az évben elfogadott becsület védelméről szóló XLI. törvénycikk kiterjesztette a nem sajtó útján elkövetett

¹³ Lábady Tamás: Az eszmei és büntető kártérítés a common law-ban, Állam és Jogtudomány, 1994/1-2, 86. o.

hasznló cselekményekre, mint a becsületsértés, rágalmozás, hitelrontás, hamis vád, kegyeletsértés. Hasonló úton járt az 1921-ben elfogadott szerzői jogi törvény, valamint a két évvel később született tisztességtelen versenyről szóló törvény.

A Magánjogi törvényjavaslat (1928) már úgy rendelkezett, hogy a károkozó már a nem vagyoni károkért is megtérítéssel tartozott, ha az eset összes körülményére tekintettel a méltányosság azt megkívánta. Ugyan lépett hatályba e törvényjavaslat, mégis a gyakorlat ugyanúgy alkalmazta, mint annak idején Werbőczy Tripartitumát. Ettől kezdve tehát a személyiségi jogok talaján ténylegesen általános gyakorlattá vált.

6.2. „Az ember teste pénzre nem váltható”

A Legfelsőbb Bíróság, nyilvánvalóan ideológiai alapon, az 1953-ban kiadott III. számú Polgári Elvi Döntésével a nem vagyoni kártérítés intézményét megszüntette. Ennek az indoka az volt, hogy az új társadalom értékrendjével összeférhetetlen, mert a személyi érdekek így áruvá minősülnek, és az ilyesfajta érdekek pénzzel nem jövátéhetők. Meg kell jegyezni, hogy ez már csak a végső „döfés” volt, hiszen a Legfelsőbb Bíróság 1951-ben egy döntésében már előrevetítette az egész intézmény eltörlését, amikor kifejtette, hogy „jellegzetes kapitalista szemlélet az, hogy pénzzel minden megszerezhető és megváltható”¹⁴

A jogintézmény megszüntetésének súlyos következményein az általános kártérítés bevezetése valamelyest segített, hiszen ennek keretében lehetett érvényesíteni a testi sérülés és egészségromlás hátrányainak enyhítését szolgáló költségeket. Így azt mondhatjuk, hogy az intézmény kontinuitása a szocializmusban sem szakadt meg, csak „tetszhalált élt”¹⁵, hiszen az általános kártérítésbe a gyakorlat belecsempészte.

6.3. 1977. évi IV. törvény

Az intézményt a Polgári törvénykönyvet módosító 1977. évi IV. törvény állította vissza, amikor is a 354.§-ában így rendelkezett: „A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát, ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy

¹⁴ Lábady Tamás i.m. 15. o.

¹⁵ Lábady Tamás i.m. 16. o.

súlyosan megnehezíti, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja.”¹⁶

Az idézett rendelkezés nem egy önálló felelősségi formát hozott létre, hanem a már meglévő kárfogalom kiterjesztéséről szólt, amely azzal járt, hogy alkalmazni kellett az egyéb kárfelelősségi szabályokat is. Látható, hogy a törvény meghatározott tényálláshoz kötötte, és csak igen jelentős hátrányok esetén engedte alkalmazni a nem vagyoni kártérítést.

Ehhez a szabályozáshoz kapcsolódva született meg a Legfelsőbb Bíróság 16. számú irányelve, amely a gyakorlat számára iránymutatásul szolgált, azonban a szabály alkalmazhatóságát még tovább szűkítette, ugyanis a „tartós vagy súlyos” feltételt konjunktív feltételként fogalmazta meg. Az irányelv a kompenzáció elve helyett az elégtétel funkcióra koncentrált, amelynek büntetőjogi, pönális természete a bírói gyakorlatban az adott időszakban kifejezetten is megjelent (pl.: kómás beteg számára megítélt kártérítés).¹⁷ Az irányelv ma is értékelhető sikere, hogy elismerte a hozzátartozó önálló kárigényét, valamint segítségül szolgált a vagyoni és nem vagyoni károk elhatárolásában.

6.4. Az újraszabályozás

A társadalmi- gazdasági változások miatt a szabályozás már nem tudta kielégíteni a társadalmi igényeket, ezért szükségessé vált a struktúra átalakítása. A Legfelsőbb Bíróság 21. számú irányelve hatályon kívül helyezte a 16. számú iránylevet. Megállapította, hogy a megszorító értelmezés folytán, a nem vagyoni kártérítés intézménye éppen a fő funkcióját nem képes teljesíteni, vagyis a személyiségi jogok védelmét.

Ezzel a rendelkezéssel párhuzamosan született meg a 34/1992 AB határozat, amely a 354.§ törvényszövegének korlátozó rendelkezéseit eltörölte. A részbeni megsemmisítéssel maradt a következő szöveg: „A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát.” A határozat az indokolásban kifejtette, hogy az intézmény a személyiségi jogok sérelmére rendelt polgári jogi

¹⁶ 1977. évi IV. törvény 354 §

¹⁷ Havasi Péter: A nem vagyoni kár bírósági gyakorlata, Magyar Jog, 11/2008, 11-14. o.

védelmi eszköz, alkalmazásának jogalapja pedig, valamely személyiségi jog megsértése. Kiemelte az indokolás azt is, hogy a feltételek önkényesen jelentettek megszorítást, nem érvényesült a személyek egyenlő méltóságának elve, a jogintézmény pedig szükségtelen kritériumokat szabott. Fontosnak találták megemlíteni a határozatban azt is, hogy a nem vagyoni kár nagysága, és a személyi kár bekövetkezte is becslésen alapul, amelynek objektív mércéje nincsen. A nem vagyoni kártérítés a vagyoni kártérítésen belül nem értelmezhető, hiszen itt nem merül fel pénzben mérhető kár, így nem beszélhetünk sem részleges, sem teljes kártérítésről. Ennélfogva a jogellenesség alapja nem a kár, hanem a személyhez fűződő jog megsértése. Fontos még az a megállapítása az Alkotmánybíróságnak, hogy a szükségszerű becslés esetén kizárólag a bíró józanságának, személyes elkötelezettségének és mértéktartásának lehet meghatározó szerepe.

A jogalkotó az Alkotmánybíróság állásfoglalását nem vette akkor figyelembe, amikor a megsemmisített szövegmaradványt a felelősség egyes esetei közül a kártérítés módjára vonatkozó szabályok között helyezte el. A rendelkezés most így hangzik: „Kártérítés címén... azt a kárpótlást, vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez, vagy kiküszöböléséhez szükséges.” Ezzel 1993-ban befejeződött a nem vagyoni kártérítésre vonatkozó jogalkotás.

Az új Polgári Törvénykönyv meglehetősen nagy változásokat iktatott be minden téren az intézmény szabályozásába, erről a későbbiekben lesz szó részletesen, hiszen a változások súlya miatt ez önálló fejezetet igényel. Előbb tisztázni szeretnék egy igen fontos kérdést, mégpedig a nem vagyoni kártérítés mibenlétének problémáját, vagyis azt, hogy mi a rendeltetése az intézménynek, melyek a funkciói.

III. A sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés) funkciói

Először a nem vagyoni kártérítés rendeltetéséről egy 1955-ben született német Szövetségi Felsőbírószék döntése nyilatkozott, mely szerint a fájdalomdíjnak kettős funkciója van: a nem vagyoni karakterű élethátrányok megfelelő, méltányos jóvátétele, reparálása mellett a károkozónak számolnia kell azzal, hogy a károsulttal szemben elégtételadással is tartozik. Alapvetően e két funkció jellemzi az intézményt, amely meghatározza az államok gyakorlatát is.

A két elmélet eltérő súllyal rendelkezik, egyes államok- Németország, Svájc- az ún. kompenzációs elvet, más nemzetek- leginkább az angolszász országok- az elégtételadási koncepciót vallják.

A funkciókat érintő probléma felszínre hozója egy dilemma, amelyet „drámai” tényálláscsoportnak szoktak emlegetni, nevezetesen a személyiség totális megsemmisüléséhez vezető károsodás. Ebben az esetben kompenzálásra nincsen lehetőség, szükségszerűen jött elő az elégtétel funkciójának fontossága.

A német judikatúrában egy drámai eset szolgált alapul ennek a felismerésnek. Egy 14 hónapos gyermek szenvedett el olyan súlyos balesetet, hogy egy „emberi ronccsá” vált, csak a vegetatív funkciók működésében maradt meg élőnek. A kompenzáció nem volt lehetséges, hiszen az elvesztett tudat- és érzésvilágot helyrehozni nem lehetett. A magánbüntetés nyílt elismerését nem vállalta fel a bíróság, ezért konkrét megoldásra nem talált a kérdés.¹⁸

1. Az elégtétel

Az elégtétel - adás - mint, ahogy az a történeti áttekintésből is kiderült- kezdetekben jellemezte az intézményt, hiszen a büntetőjogi karakter volt sokáig előtérben. Az elmélet jellemzője, hogy egyfajta magánbírságként fogja fel az intézményt, és jelentős hangsúlyt kap a represszió szerepe. Deutsch az elégtétel-adást kár-távoli és szankció-közeli fogalomként, a bírság és a magánbüntetés megfelelőjeként karakterizálja, és benne a prevenció hatékony érvényre juttatását látja.

A „drámai” tényálláscsoportnál a Legfelsőbb Bíróság ítéletét érdemes kiemelni: „Sem a Polgári törvénykönyv 354.§-ából, sem a 16. sz. irányelvből nem vonható le olyan következtetés, amely alapján vizsgálni kellene, hogy a nem vagyoni kárpótlás konkrétan milyen módon enyhíti a nem vagyoni hátrányt, s különösen, hogy ezt a károsult képes-e felfogni. Az ezzel ellentétes álláspont a károsulttól éppen az elégtételt tagadná meg.”

Ez az indoklás előtérbe helyezi az elégtétel funkciót, és a kompenzációs elméletről szót sem ejt, voltaképpen megkerüli azt. Ha előtérbe kerülne az a gyakorlat, hogy nem a károsult előnyére,

¹⁸ Lábady Tamás i.m. 17. o.

hanem a károkozó hátrányára ítélnék meg a kártérítést, az „zsákutcába” terelné az egész jogintézmény lényegét.¹⁹

2. Kompenzáció

A kompenzáció lényege tehát a nem vagyoni karakterű élethátrányok megfelelő, méltányos reparálása, anélkül, hogy tényleges pénzbeli kárpótlásul szolgálna. A német jogirodalom vegyes szemléletű, tehát mindkét funkciót fontosnak találja, viszont a kompenzáció szemlélete egyértelműen előtérben van. A bíróság fájdalomdíj mértékének meghatározásánál figyelembe veszi a fájdalom hevesességét, a kialakult élethátrányokat, a kórházban eltöltött idő hosszát, és még rengeteg szempontot, ezáltal lehetővé teszi a minél teljesebb reparációt.²⁰

3. A „megoldás”

A gyakorlat leginkább azt mutatja, hogy a valódi és hatékony megoldást az „aranyközép-út” jelentené, hiszen egyik funkciót sem lehet elvetni, és ezzel együtt a másikat teljességgel elfogadni. Vannak esetek, amikor előtérbe kerül egyik- másik, de ez nem jelenti azt, hogy bármelyik is fontosabb lenne. A kártérítésnek kárpótlást kell nyújtani az elszenvedett testi- egészségi sérelmekre, de egyben figyelembe kell venni a károkozó vétkességi fokát, és preventíven alkalmazva, a károkozónak érzékelnie kell a társadalom rosszallását is.

Ifj. Szigeti László fogalmazta meg talán legszemléletesebben a két funkció egymáshoz való viszonyát: *„A nem vagyoni kártérítés kiegyenlítés, tehát kárelosztó, kártérítés jellegű, nem büntetés, de (...) sújtó is lehet. Ez azonban csak másodlagos reflexhatás, éppen úgy, mint a motiváló erő és a megelőző hatás magával a jogsértővel és a más jogsértésre hajlamosakkal szemben. Kártérítés tehát, de önkéntelen másodlagos kihatásában, kisugárzásában közel állhat a magánjogi büntetéshez”*²¹

¹⁹ Lábady Tamás i.m. 22. o.

²⁰ Kiss Zsófia: Variációk a nem vagyoni kártérítésre, *Studia iurisprudentiae* Tomus, 1/2 2002. 27-51. o.

²¹ Ifj. Szigeti László: A személyiségi jogvédelem eszközei (Meszlény Emlékkönyv, 1936. 298. o.)

4. A felelősségi jogi és a személyiségi jogi elmélet²²

A nem vagyoni kártérítés körében - következtetésképpen- két nagy elméletet lehet megkülönböztetni: a felelősségi jogi, illetve személyiségi jogi struktúrát.

4.1. A felelősségi jogi elmélet

A klasszikus elmélet szerint a nem vagyoni kártérítés a felelősségi jog része, fő funkciója a reparáció, azaz az elszenvedett károk lehetőség szerinti minél teljesebb helyreállítása. Az intézmény jellegét tekintve pedig kár-jellegű. A károkozó cselekmény, illetőleg magatartás a károsult érdekeit úgy is sértheti, hogy a vagyoni károkon kívül, nem vagyoni hátrányt von maga után, amely kihatásaiban súlyosabb is lehet az előbbinél, ezért a jognak reagálni kell az ilyesfajta sérelmekre is. Bár a jog a személyiséget ért sérelmeket jóvátenni nem tudja, de a pénzbeli kárpótlás alkalmas lehet arra, hogy a nem vagyoni hátrányt bizonyos mértékben enyhítse, és annak elviselését könnyítse.²³Ebben a nézetben a nem vagyoni kártérítés a kárfogalom újabb kiterjesztésének minősül.

4.2. A személyiségi jogi elmélet

Az elmélet kiindulópontja a személyiség polgári jogi védelmének elméleti alapja. A személyiségvédelem azért lehet a polgári jog alapfunkciója, mert ezen keresztül valósul meg a jog demokratikus jellege és humanizmusa. Ahogy a vagyoni viszonyok védelme az általános polgári jogi deliktum megfogalmazásában nyilvánul meg, úgy a személyiségi jogok legáltalánosabb védelmét a polgári jogban a személyhez fűződő jogok megsértésének általános tilalma fejezi ki. Ez az általános rendelkezés a polgári jogi személyiségvédelem, azaz a nem vagyoni kártérítés felelősségi alapja.

A személyiségvédelmi jogintézményt csupán a szankciója kapcsolja a felelősségi joghoz. A személyiségvédelem és a felelősség kapcsolata bár triviálisnak látszik, de meglehetősen esetleges,

²² Dr. Daragó Dénes: A nem vagyoni kártérítés intézménye a mai magyar civilisztikai irodalomban, Collega: Szakmai folyóirat joghallgatók számára/ Accursius Jogász Egylet Bp. 2000/2

²³ 1993, Ptk módosítás magyarázatok

és egyáltalán nem a felelősségi jog belső logikájából fakad az elmélet szerint. A nem vagyoni károk ugyanis vagyoni mércével megmérhetetlenek, így a polgári jogvédelem módja - a kártérítés - így a sérelemhez képest inadekvát. A nem vagyoni kártérítés a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősség alakzata, azaz nem keletkeztet újabb felelősségi tényállást.

Ahogy a láthatjuk a szabályozás meghatározó, s egyben legjelentősebb kiindulópontja maga a jogintézmény elhelyezése a magánjog rendszerében. Ezzel a megállapítással áttérhetünk a téma egyik legaktuálisabb kérdésére, vagyis a már elfogadott, de még hatályba nem lépett Új Polgári Törvénykönyv szabályozására, mely szakított az eddigi felelősségi jogi dogmatikával, és új helyen, új elnevezéssel „újja” alkotta az intézmény lényegét.

V. Az Új Polgári Törvénykönyv szabályozása, a sérelemdíj

1. A személyhez fűződő jogok²⁴

Az új szabályozás is általános jelleggel védi a személyhez fűződő jogokat, anélkül, hogy azok fogalmát meghatározná, hiszen ezek fogalmát a bírói gyakorlatnak kell tartalommal megtöltenie, s folyamatosan gazdagítania. A védelem kereteit az Alkotmányban rögzített egyes jogok és szabadságjogok adják. Az Alkotmány szabályozása közvetlen védelmet nem tud biztosítani, ezért a konkrét védelmet elsősorban a polgári jognak, de a büntetőjognak és a közigazgatási jognak kell megteremtenie.

A régi Ptk.- hoz hasonlóan annak a kimondásából indul ki, hogy az ember méltósága és a személyhez fűződő jogok a törvény védelme alatt állnak, és e jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. Ez egy olyan generálklauzula, amely alapján az esetlegesen nem nevesített jogok védelme is meg tud valósulni, hiszen a jövőbeni változásokkal folyamatosan keletkezhetnek elismerendő személyiségi jogok.

A további szabályozás során kiegészül a hagyományosan védett személyiségi jogi kör (pl: élet, testi épség, jóhírnév, névviselés védelme, adat-titokvédelem, kegyeleti jog stb.) a fogyatékos személyek

²⁴ Az Új Polgári Törvénykönyv Javaslatának miniszteri indoklásából

jogvédelmével, valamint a természet védelméhez és az egészséges környezethez való jog személyhez fűződő jogvédelmi szabályozásával. Ennek a kiterjesztésnek az a jelentősége, hogy az ilyen jellegű sérelmek esetén is helye van sérelemdíj megítélésének.

A személyhez fűződő jogok megsértése esetén alkalmazható szankciórendszer egyaránt tartalmaz objektív és szubjektív szankciókat. A kettő között a lényegi különbség az, hogy objektív szankció esetén nincs szükség a jogsértő felróhatóságának megállapítására. A jogsértő tehát az alkalmazandó szankciót nem kerülheti el azáltal, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható volt.

Objektív szankcióként lehet kérni a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását, a jogsértés abbahagyását, valamint a jogsértő személy eltiltását a további jogsértéstől. Igényelhető továbbá a jogsértő helyzet megszüntetése, a jogsértést megelőző állapot helyreállítása, valamint a jogsértéssel elért előny átengedése. A régi Ptk. szabályozásban található szankciók közül kikerül a közérdekű bírság intézménye, mely a polgári jogtól merőben idegen, és a gyakorlatban sem igazán alkalmazott szankciófajta volt. Újdonság viszont az, hogy a károsult követelheti azon előnyök részére történő átengedését, melyeket a károkozó a jogsértés kapcsán ért el (nyereség-elvonás).

2. A sérelemdíj²⁵

A nem vagyoni kártérítés intézménye sérelemdíj elnevezéssel, mint szubjektív szankció, a személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói között található. A norma szövege:

„2:52. § [Sérelemdíj]

(1) Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.

(2) A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire - különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára - a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.

²⁵ A sérelemdíj terminológiát Marton Géza használta először

(3) A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására - tekintettel, egy összegben határozza meg.²⁶

A bírói gyakorlat egy igen régi problémájára ad gyógyírt ez az új Ptk. szabályozása. A régi Ptk. ugyanis materiális hátrány bizonyítását követelte meg a sértett részéről a nem vagyoni kártérítésre kötelezés feltételeként. A Legfelsőbb Bíróság Határozatainak Hivatalos Gyűjteménye az elvi határozatok között tette közzé, és ezzel mintegy irányadónak tekintve az ítéletet, mely szerint: „A károsult a nem vagyoni kárpótlásra akkor tarthat igényt, ha bizonyítja, hogy a jogellenes magatartással okozati összefüggésben, amelynek csökkentéséhez, vagy kiküszöböléséhez indokolt és szükséges nem vagyoni kárpótlás megítélése”.²⁷ Ez számos esetben megoldhatatlan bizonyítási teherként jelentkezett, hiszen figyelmen kívül hagyta azt, hogy a személy társadalmi élete, életminősége oly módon is szenvedhet hátrányos változást, hogy az kizárólag belső traumaként, mentális, lelki behatásként jelentkezik, anélkül, hogy az bármilyen költséggel járna. A sérelemdíj megítélésének viszont nem feltétele annak bizonyítása, hogy a jogsértés bármilyen hátrányt okozott, megdönthetetlen vélelmet állít fel amellet, hogy minden személyhez fűződő jogsértés szükségképpen valamilyen hátrány okozásával jár.

A sérelemdíj mértékének megállapításánál a bíróságnak az eset összes körülményére tekintettel kell lennie, különösen a jogsértés súlyára, a felróhatóság mértékére, a jogsértés sértettre gyakorolt hatására. Ezeken kívül a mérlegelésnek ki kell terjednie a jogsértő és a sértett személyi körülményeire, köz- és magánéleti helyzetére, foglalkozására.

A sérelemdíj, mivel szubjektív szankció, így megállapításánál tekintettel kell lenni a jogsértő felróhatóságára, így a kártérítéssel természetesen szoros kapcsolatban áll továbbra is. A kettő konstrukció között a különbség kézenfekvő, hiszen a sérelemdíjnál nincs szükség a hátrány bizonyítására, viszont az egyéb kérdésekben, mint a kötelezett személyének meghatározása, valamint a felelősség alóli kimentés körében azonos szempontok merülnek fel, így a törvényhozó ezek tekintetében utal a kártérítés általános szabályaira. A felelősség alóli kimentésre a szerződésen

²⁶ Ptk. 2:52 §

²⁷ Pfv. IV. 20 895/2000. Vö. Köles Tibor: A nem vagyoni kár. Budapest, 1997. 45. o.

kívüli károkozás szabályait rendeli alkalmazni a törvényalkotó, abban az esetben is, ha a kárt szerződésszegéssel okozták.

Aki személyhez fűződő jogainak megsértéséből kárt szenved, a jogellenesen okozott kárért való felelősség szabályai szerint követelheti annak megtérítését. Így a sérelemdíj iránti igény érvényesítése mellett helye van a vagyoni károknak az általános szabályok szerinti megtérítésére, persze ha annak törvényi feltételei fennállnak. Ez is bizonyítja, hogy a sérelemdíj és a kártérítés iránti igény ilyen értelemben teljesen függetlenek egymástól, valamint, hogy a sérelemdíj nem a jogsértésből eredő költségek kielégítéséül szolgál.

Az új Ptk. szabályozása alapján azonban önmagában a személyiségi jogsértés ténye nem vonja maga után a sérelemdíj iránti igény megalapozottságát. A sérelmet szenvedett fél az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat, azaz a nem vagyoni sérelem bekövetkezése a sérelemdíj feltétele. A személyiségi jogsértés objektív jogkövetkezményei - ettől eltérően - a személyiségi jogsértés ténye alapján érvényesíthetők. Nem ellentétes ezzel, hogy sérelemdíj követelése esetén a sérelmet szenvedett részéről a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges, ez ugyanis a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól mentesíti a sérelmet szenvedett felet. A bíróság elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet akár azért, mert nem vagyoni hátrány hiányát az ellenérdekű fél bizonyítja, akár azért, mert köztudomású tények értékelésével jut arra a következtetésre, hogy nem állt elő nem vagyoni hátrány a személyiségi jogában egyébként megsértett félnél. Nem indokolt a sérelemdíjban való marasztalás akkor sem, ha a nem vagyoni hátrány nem olyan mértékű, amely magánjogi, preventív jellegű kompenzációt, illetve büntetést igényelne (úgynevezett bagatell igény).²⁸

3. A hazai szabályozás a külföldi jogfejlődés tükrében különös tekintettel a BGB-re²⁹

Általános tendencia, hogy az európai jogrendszerekben fokozatosan bővítik azt a kört, amelyben a nem vagyoni veszteség pénzbeli kompenzációját elismerik. Eklatáns példája ennek az, hogy az Európai Szerződési Alapelvekben a szerződésszegés szankciói között elismerést nyert a nem vagyoni

²⁸ BDT2018. 3821.

²⁹ Dr. Vékás Lajos: Sérelemdíj- fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményei tükrében, Magyar Jog , 2005, 193- 207. o.

veszteségek és hátrányok csoportja is. Az indokolásban erre az utazási szerződések példáját hozták fel illusztrációként, hiszen ezen területen jellemző leginkább a szerződésszegéssel okozott kényelmetlenség, fájdalom, elmaradt öröm. A Bíróság kimondta, hogy az utazási szerződésekről szóló irányelvet úgy kell értelmezni, hogy ez a szabály a fogyasztó számára nem vagyoni kártérítési igényt kíván biztosítani a szerződés megszegése esetére. Ezt a szabályozást átvették a németek, és a holland szabályozásban is megjelent. Az angol ítélkezési gyakorlat elismeri a kártérítési igényt a fájdalom, szenvedés, és más pszichikai sérülés esetén, ha a kötelezett kifejezetten megígért valamilyen élményt, lelki nyugalmat.

A francia gyakorlat is egyre szélesebb körben értelmezni a nem vagyoni kártérítést, elismeri már a hozzátartozó elvesztéséért, jóhírnév, becsület megsértéséért, szaglászervi károsodásért. Belgiumban is hasonló tendencia mutatkozik. Ausztriában a régóta élő megszorító értelmezést tárgítani kívánja a bírói gyakorlat.

3.1. A Ptk. és BGB összevetése

A BGB szabályozása kezdetben csak a törvényben taxatív felsorolt esetekben tette lehetővé a nem vagyoni igény érvényesítését, ezekben az esetekben is csak akkor, ha a jogellenes magatartás szerződésen kívüli cselekményként, és a vétkességen alapuló felelősség körében merült fel. Többek között a veszélyes üzemi felelősség körében sem lehetett megítélni az ilyen kompenzációt. Ezt az ellentmondásos és „szűkkeblű” megoldást már régóta elfogadhatatlannak tartotta a jogirodalom. A megoldást nyújtó törvényhozói aktus alig néhány éve született meg (2002), amely lehetővé tette, hogy az intézményt a veszélyes üzemi felelősség és a szerződésszegés körében is alkalmazni lehessen. A változtatás ellenére maradt a taxatív felsorolás, pedig a bírói gyakorlat a személyiségi jogokat kiterjeszteni látszott. A törvényhozó tudatosan járt el, nem tartotta kodifikációra érettnek ezt a területet.

A német törvénymódosítás a bíróságokat is tehermentesíti, hiszen mielőtt nem ismerték el ennek kapcsán a veszélyes üzemi felelősségből eredő igényeket, rengetegen a vétkességi felelősség szabályai szerint igényeltek kártérítést, hiszen abba fájdalomdíjat is bele lehetett foglalni, de a törvénymódosítással lehetővé vált veszélyes üzemi felelősség körében is a kompenzáció igénylése.

Sem a BGB, sem a magyar jog nem tartalmaz semmiféle korlátozást annak érdekében, hogy a bagatell- igényeket ki lehessen szűrni. Pedig széleskörű az egyetértés abban, hogy a felesleges ügyszoralm véget, és a jelentős hátrányt szenvedők érdekében ez kiemelten fontos. E feladat megoldása a bírói gyakorlatra vár: a német gyakorlatban kialakult önmérsékletet a továbbiakban is meg kell tartani, és a magyar bíróságoknak is meg kell valósítani.

A német törvénymódosítás kihagyott még egy lényeges kérdést, nevezetesen a megsérült személy közeli hozzátartozójának fájdalomdíjra vonatkozó igényét. Ez a német gyakorlatban csak akkor ítélt meg ha a hozzátartozó elvesztése folytán kialakult pszichikai hátrány kimeríti az egészségkárosodás fogalmát. Ez a szabályozás a német felelősségi jogi alapokon nyugszik, hiszen szemben a magyar szabályozással, a felelősséget nem a károkozás, hanem meghatározott jogilag védett érdekek sérelme váltja ki, és ezeket a BGB csak a közvetlen sértett viszonylatában védi.

A német szabályozásban az elégtételadási szempontok fokozottan előtérben vannak, különösen a sértett emberi méltóságának, jó hírnevének, becsületének és magánszférájának védelme tekintetében. Ezt a megítélést rendszertani és szemléleti sajátosságok is indokolják a német jogban. A magyar szabályozásban ezek a sajátos megfontolások nem játszanak szerepet, pedig valószínűleg indokolt lenne erre az eredményre jutni. A német bírói gyakorlat tanulságai arról győznek meg, hogy a magánjog a fájdalomdíj eszközével mind a sértettel szembeni elégtételadás, mind a prevenció szempontjából hatásos védelmet nyújtanak olyan esetekben, amikor a büntetőjogi szankciók nem állnak rendelkezésre. A magyar jogban is felmerül, hogy a sérelemdíjat szankcióként alkalmazzuk különösen a szándékos, üzleti hasznosítás céljából elkövetett személyiségi jogsértéseknél.

A német bírói gyakorlat kritikusai mindenekelőtt azt emelik ki, hogy túlságosan magas fájdalomdíjak „röpködnek”, hiszen éppen a megelőző hatás érdekében olyan összegeket állapítanak meg, amely a sértett által elszenvedett hátrányokkal nem állnak arányban. Előtérbe került ezzel kapcsolatban egy olyan javaslat, hogy az ilyen összegű, és ilyen céllal megítélt fájdalomdíjat adott esetben a sértett által megjelölt jótékonyági célra ítélje meg a bíróság. Ezzel a megoldással a károkozót is vissza lehetne tartani a további jogsértéstől, és a károsult sem kapna túlzott mértékű kompenzációt.

Igen sok bírálat éri a német jogot azzal kapcsolatban, hogy túl nagy az eltolódás a magánbüntetés, és a prevenció cél felé, amely a ma már klasszikusnak tekinthető magánjog- büntetőjog közötti határvonal áthágását jelenti. Viszont érdemes lenne belátni, hogy a hatékony személyiségvédelem mindenképpen magánjogi eszközöket igényel, mégpedig akkor is, ha azok alkalmazása, bizonyos elméleti töréssel jár. Modern világunk, a médiumok uralma miatt szükséges lehet teret engedni a magánbüntetés megfontolásának a magyar szabályozásban egyaránt.³⁰

4. Egy ellenvélemény- Petrik Ferenc³¹

Petrik Ferenc nem teljesen ért egyet a sérelemdíj jelenlegi szabályozásával, sőt mi több, még az elnevezést is félrevezetőnek találja. A sérelem ugyanis lehet vagyoni is, így a pontos kifejezés: *a nem vagyoni sérelem díja*.³² Figyelemre méltó, hogy akármennyire is „fából vaskarika” kifejezés a nem vagyoni kártérítés, mégis több mint száz éven át a bírói gyakorlat zavartalanul alkalmazta. A jogban nem szokatlan megoldás, hogy jelzős szerkezettel képzünk merőben más fogalmat. Petrik a „jogi személy” példát hozza fel erre, hiszen ilyen alapon itt is kötekedhetnénk, hogy nem lehet személynek tekinteni, hiszen nincsen tudata, teste.

Nem véletlen, és nem a hagyományokhoz való csökönyös ragaszkodás, hogy a nem vagyoni kártérítés intézménye a világban mindenhol a vagyoni sérelmekre tekintettel létezik, hiszen dogmatikai szerkezetük között elméletileg nincsen különbség: a felelősség megállapításához szükség van jogellenességre, hátrányokozásra, okozati összefüggésre, és felróhatóságra. Önmagában a közös gyökerek, hagyományok ellenére el lehetne szakítani a két intézményt, de a szerző szerint nem kellene megtagadni ezt a lényeges közös dogmatikát.

A nem vagyoni kártérítés, mint önálló felelősségi forma elhelyezése a kártérítés módja és mértéke fejezetben, több mint rövidlátás. A bírósági gyakorlat azonban enyhített ezen, és méltányos, bölcs, elvileg sem kifogásolható gyakorlatot alakított ki. Azonban egy ponton nem tudott tovább lépni:

³⁰ Vékás Lajos: Sérelemdíj- fájdalomdíj, Gondolatok az új Ptk reformjavaslatáról a német jog fejleményei tükrében, Magyar Jog, 2005, 193- 207. o.

³¹ Petrik Ferenc: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében, Polgári Jogi Kodifikáció 2003. V. évfolyam 1. szám 6-8. o.

³² A Polgári Törvénykönyv 1914. évi Javaslat, valamint az Mtj is ezt a terminológiát alkalmazta

görcsösen alkalmazta a 339.§ kár bizonyítására vonatkozó rendelkezését. A bírói gyakorlatban kialakultak a nem vagyoni kártérítés alkalmazásának világos feltételei.

Petrik nem ért egyet azzal sem, hogy a sérelem megállapításához nincsen szükség immateriális hátrány okozására. Felfogása szerint a személyiségi jog egy meghatározott életminőséget jelent, és mind a jogellenesség, mind a nem vagyoni kár megállapításakor az életminőség állapotából, és a személyiség sérelméből kell kiindulni. Határozott és elgondolkodtató kijelentés: *„Nem képzelhető el olyan jogellenesség, amely a személyiséget érintetlenül hagyja.”*³³

A sérelemdíj tartalmát tekintve a szerző arra akarja felhívni a figyelmet, hogy az visszatérést jelent a régi Ptk.-t megelőző magánjog személyiségi jogvédelmi rendszerének reprezentatív jellegéhez, csak éppen nem a jog, hanem a bírósági gyakorlat fogja megállapítani majd, hogy általános társadalmi mérték szerint védelemre érdemes-e az adott személyiségi jog. Az egyenlő személyiség elvének az általános személyiségvédelem, tehát a nem vagyoni kárpótlásra való egyenlő jog felel meg. A nem vagyoni kárpótlás feltétlen volta és általánossága a több mint két évtizede kialakult élő jognak egyik legjelentősebb eredménye, amelyet feltétlenül meg kell őrizni.

S mindezek alapján Petrik felteszi a kérdést: *„a törvényalkotó miért hagy fel egy kiépített jól működő jogintézménnyel, s miért kezd egy bizonytalan sorsú új felépítésébe?”*³⁴A kérdésre senki nem tudna kielégítő választ adni, mindenképp a gyakorlatban fog kiderülni, hogy mennyiben fogja kielégíteni az igényeket az új szabályozás.

5. A Helsinki Bizottság és a NEKI Jogvédő Iroda javaslata ³⁵

A javaslat szerint a jelenlegi normaszöveg alapján nem egyértelmű, hogy minden esetben jár-e sérelemdíj, amikor a személyhez fűződő jog megsértése bizonyítást nyer. Kérdésként merült fel az is, hogy a sérelemdíj objektív vagy szubjektív szankció legyen-e. A javaslat megfogalmazása során egy kétlépcsős modellből indultak ki. Az első lépést annak megállapítása jelenti, hogy történt-e személyiségi jogi jogsértés. Amennyiben igen, akkor a sérelemdíj megilleti a jogsértett személyt. A

³³ Petrik Ferenc: i.m. 7. o.

³⁴ Petrik Ferenc: i.m. 8. o.

³⁵ A Helsinki Bizottság és a NEKI Jogvédő Iroda javaslata a gyűlöletbeszéd és a sérelemdíj szabályozására, 2008.január 25.

következő lépés a sérelemdíj összegének meghatározása, amelynek elengedhetetlen feltétele annak vizsgálata, hogy a sérelem milyen hatással volt a sérelmet szenvedett félre. Ebben a körben természetesen szükség lehet bizonyítási eljárás lefolytatására.

A normaszöveg *expressis verbis* rögzíti, hogy a személyhez fűződő jog megsértése esetén a sérelmet szenvedett személyt megilleti sérelemdíj.

Ezek után felhívja a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályait, amelyek alkalmazhatók a sérelemdíj vonatkozásában is azzal a kitéttel, hogy a sérelemdíjra való jogosultság megállapításához a személyhez fűződő jog megsértésének tényén túl további hátrány vagy kár bizonyítására a sérelmet szenvedett személy nem kötelezhető.

A Bizottság álláspontja szerint a bírói gyakorlatot abba az irányban kellene továbbfejleszteni, amelyet a Legfelsőbb Bíróság több döntésében (BH 1998.82) kijelöl: ha valamely tipikus helyzet káros hatásai köztudomású ténynek minősülnek, úgy csak abban az esetben van szükség külön bizonyítás lefolytatására, ha a felperes az őt ért sérelem hatását olyan mértékűnek tételezi, amely az adott jogsértés köztudomásúlag előálló hátrányos hatásait jelentősen meghaladja.

VI. A sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés) összege

A bírói gyakorlatot a sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés) tekintetében a bizonytalanság uralja leginkább, hiszen régóta a kártérítési dogmatikából való kiindulás, de mégis a dogmatikai egység megbontása jellemzi.³⁶ A nem vagyoni kár tekintetében a kártérítés feltételeként meghatározott négy feltétel közül a jogellenesség és a felróhatóság alkalmazható ugyanúgy. Nagyobb problémák vannak viszont a vagyoni hátrány és az okozati összefüggés tekintetében, mely nézetkülönbségek a bírói gyakorlatban is időről időre visszaköszönnék. Háború előtti bírói gyakorlatunk fontosnak tartotta a méltányosság elvének érvényre juttatását. A bírói gyakorlat sajátos személyiségfogalommal rendelkezett, az erkölcsi kár megtérítését mindig az adott személyhez viszonyítva állapította meg. A személyiségi jog személyhez kötöttsége azonban nem terjedhet

³⁶ Kiss Tibor: A nem vagyoni kár vagy sérelemdíj, Jogtudományi Közlöny, 2007. április, 168. o.

addig, hogy a személy minősége határozza meg a jogi minőségét (értékét) is.³⁷Az értékét veszített (pl. súlyos fogyatékos) személynek is teljes értékűek személyiségi jogai, és a jog nem korlátozott védelmére tarthat igényt. Ez a megállapítás most evidensnek tűnhet, de a Polgári Törvénykönyvet megelőző bírói gyakorlatban általános volt a személyiség minőségéhez mérten való ítélezés.³⁸

A bírói gyakorlat nem igazán szolgáltatott támpontokat arra nézve, hogy milyen bizonyítási eszközöket tart elfogadhatónak az elszenvedett sérelem orvoslására, illetve milyen módon nyerhet igazolást a hátrány bekövetkezése és annak mértéke. Egyes álláspontok szerint a személyiségi jog megsértéséből már ki kellene tűnnie a nem vagyoni hátrány tényleges bekövetkezésének, így a bizonyítás formálissá válik (ez jelenik meg az Új Ptk. szabályozásában is). A másik álláspont szerint az elszenvedett nem vagyoni hátrány, illetőleg annak mértéke megállapításánál a bíróságoknak értékelniük kell a jogsértő magatartás módját, annak hatását és eredményét, illetőleg a felróhatóság súlyát és az érintett esetleges közrehatását.

Ez a dilemma a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában is visszaköszönt, hiszen vagy a lehetetlent, vagyis a pénzben ki nem fejezhető bizonyítását kívánja meg, vagy a bíróság minden bizonyítás nélkül az objektív körülményekből von le messzemenő következtetéseket, és állapít meg szubjektív jogkövetkezményt.

A megoldást a Legfelsőbb Bíróság a köztudomású tény, mint a bizonyítást mellőzhetővé tevő eljárásjogi fogalom bevezetésével kívánta elérni. Nincs szükség ugyanis azon tények bizonyítására melyeket a bíróság azáltal vesz bizonyosnak, hogy azt mindenki egyértelműen fennállónak és létezőnek tekinti. A köztudomású tény fogalmát először az 1990-es években vette fel a bíróság, kimondva, hogy a személyhez fűződő jogok megsértésével összefüggő hátrányok bekövetkezését bár a károsult tartozik bizonyítani, azonban a köztudomású tényeket a bíróság hivatalból is figyelembe veszi.³⁹Ez a tendencia 2003-tól mutatható ki még erőteljesebben a Legfelsőbb Bíróság Ítélezési gyakorlatában, melyet fokozatosan az alsóbb bíróságok is átvettek.

³⁷ Dr. Petrik Ferenc: Nem vagyoni kárpótlás: a személyiségvédelem általános és feltétlen eszköze, Magyar Jog, 6/1991, 339. o.

³⁸ Az erkölcsi kár megtérítésére csak „tisztességes lány” tarthatott igényt, házasságon kívüli nemi viszonyt folytató tisztességét elveszített leány nem (P.III.7174/1929); Grill XXIV 279, idézi Petrik Ferenc i.m. 339. o.

³⁹ BH1996.304.

A sérelemdíjra vonatkozó szabályok keretszabályok nagyfokú absztrakcióval és általánosításokkal, épp ezért ezen intézmény tekintetében a bírói mérlegelés szerepe kiemelkedő jelentőségű. Ilyen jogszabályi környezetben a bíróságok jogalkotói munkát végeznek, s mivel a bírói ítéletek nem minősülnek jogszabálynak, ezért roppant fontos, hogy a sérelemdíjjal kapcsolatos ítélkezés megfeleljen a jogbiztonság követelményének.⁴⁰

Az új Ptk. hatálybalépésével a bíróságoknak nem lesz problémája többé a jogsértés bizonyításával, hiszen ahogyan fentebb bemutatást nyert, a kártérítés megítélésének nem feltétele a hátrány bekövetkezésének bizonyítása. A bíróságok gyakorlatában nehézségként marad a sérelemdíj összegének megállapítása, valamint még egy súlyos feladat terheli majd a gyakorlatot, méghozzá a bagatell-ügyek mind teljesebb kiszűrése.

1. A sérelemdíj mértéke általában

Nemcsak a sérelemdíj követelésének jogszerűsége kérdésében való döntés, hanem az erkölcsi kár értékelése és pénzre váltása is sok nehézséggel járó feladat volt mindig is. Sérelemdíj címén ítélik meg azt az összeget, amely a hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges. Ennek megállapításában is rengeteg a bizonytalansági elem, ezért igen nagy szerepe van a bíróság bölcs belátásának, amely szerep az új szabályozással még fontosabbá válik.

Az erkölcsi kártérítés mértékét nem az elvesztett vagyon, hanem a jogsértés súlya határozza meg, melynek ismérveit a bírói gyakorlatnak kell kimunkálnia. Kétségtelenül ilyen szempont lehet a jogsértés tartóssága. A múltó, következményekkel nem járó sérelem esetén elegendő lehet csekélyebb összeg megállapítás, míg maradandó, hosszú kezeléssel járó károsodás esetén szükséges nagyobb mértékű. A kárpótlás mértékét növelő tényező lehet még az, ha egy jogsértés több személyiségi jogot egyszerre sért meg. Szintén növelő tényező lehet az, ha a jogsértést szándékosan, tudatosan, avagy lejáratás céljából valósítják meg.⁴¹

⁴⁰ „A nem vagyoni kártérítés a polgári és a munkaügyi perekben” tárgyú, a Baranya Megyei Bíróság Polgári- és Közigazgatási Kollégiumának 2000. november 17-én megtartott kollégiumi ülésére.

⁴¹ Tattay Levente: Növekvő trend a bíróságok által megítélt nem vagyoni kártérítés összegében, *Gazdaság és Jog*, 10/2008, 11-14. o.

Általánosságban nem lehet mást mondani, mint azt, hogy a sérelemdíj összegét az ebből a szempontból jelentős valamennyi tényező együttes és gondos mérlegelésével és megfelelő mértéktartással kell meghatározni.⁴²A sérelemdíjnak megfontolt, reális keretek között kell maradnia. Ahogyan már szó esett róla a nem vagyoni károk értékelése eleve problematikus, hiszen ezen károknak nincsen kereskedelmi értékük, kívül esnek a piacgazdaságon, valamint személyes jellegűek, s ennek folytán nincsenek olyan mérési elemek, amelyek a pénzbeli értékelés szilárd alapjául szolgálnának. A kártérítések között igen nagy lehet a szóródás, ezért is szeretné a bíróság, ha valamiféle mankó állna a rendelkezésére. Megjegyezendő viszont, hogy olyan mankó sem irányelvben, sem elvi döntésben nem adható a gyakorlat számára, amely feleslegessé tenné az egyedi eset mélyreható elemzését, a bölcs, körültekintő bírói mérlegelést.

„Az eszmei kártérítés körében a bíróságok egy valamit mindig is tettek: mérlegelés körébe vonták egész erkölcsi valónkat, az emberi nemhez tartozásunk és egzisztenciáink értékeit.”⁴³

2. Az összecszerűsége irányadó törvényi rendelkezések⁴⁴

A kártérítés mértékének megállapításánál a törvény rögzíti azt az elvet, hogy a bírák diszkrecionális jogkörébe tartozik az összecszerűség megítélése is. Kiemelendő szempont az, hogy a per összes körülményének mérlegelését a bíró számára kötelezően előírja. A károsultak „bátorítására”, helyzetük könnyebbé tételére a törvény kimondja, hogy a perköltség egésze az ellenfél számlájára írható akkor is, ha ugyan a felperes keresetéhez képest kevesebbet ítélt meg a bíróság, de a követelt összeg nem volt nyilvánvalóan túlzott. Ezzel a rendelkezéssel a Pp. ösztönözni kívánja a károsultakat, hogy követeléseik mértékét ne a perköltség, valamint az illeték függvényében kalkulálják. A gyakorlat azonban ezzel ellentétes tendenciát mutat. A felperesek félnek túl sokat kérni, mert a fenti szabályt a bíróságok kiszámíthatatlanul alkalmazzák, hiszen a Pp. sem tartalmaz előírást arra nézve, hogy mi tekinthető nyilvánvalóan túlzottnak. Másrészt a bíróságok e szabály alkalmazásától való ódzkodását támasztja alá az is, hogy egy olyan ítélet, amely a felperes 5 milliós

⁴² Dr. Zoltán Ödön: A nem vagyoni kár megtérítéséről, Magyar Jog, 9/1991, 532. o.

⁴³ Lábady Tamás: Elégtétel a nem vagyoni károkért a 20. sz. első felének magyar magánjogában, Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére, Pécs, 1996. 195. o.

⁴⁴ Frézer Tamás: Ítélezési állandók és vitás kérdések az erkölcsi kártérítés újabb magyar joggyakorlatában, Debreceni Jogi Műhely

követelése helyett 2 milliót ítél meg, de az indoklás nem tekinti a követelt 5 milliót túlzottnak, alapot ad a felperes számára, hogy fellebbezéssel éljen.

A Ptk. összegszerűsége irányadó szabályai a vagyoni kártérítés körében lefektetett rendelkezésekből következnek, és semmi, a sérelemdíjra vonatkozó specialitást nem tartalmaznak.

- A káronszerzés tilalma alapján a károkból le kell vonni a károsodás következtében előállt vagyoni előnyöket, hasznokat.
- A surrogatum, mint a káronszerzés speciális esete olyan helyébe lépett értéket takar, amit a károsult a kár folyományaként pl. a biztosítótól kap.
- A residuum az a maradvány, ami a károsodás után még hasznosítható formában megmaradt.

Ez a szabály nagyon ritkán jelentkezik a nem vagyoni kártérítés körében, hiszen a személyiségi jogsérelemnek materiálisan hasznosítható, értékesíthető maradványa általában nincs.

3. Egy másik út- a dán tarifális rendszer

Léteznek olyan jogrendszerek, melyek sikerrel alkalmazzák a személyhez fűződő jogok körében a klasszifikációs rendszert. Ebbe a körbe tartozik a dán jog, ahol a fájdalom megítélése testi sérülések elszenvedése esetén lehetséges. A fájdalom mértékének vonatkozásában azonban a bíró mozgástere kötött. Az elszenvedett sérülés fajtája, a megélt fájdalom erőssége, intenzitása, valamint a sértett személyi körülményei (életkor, nem) alapján pontosan rögzített napidíjakat határoznak meg. Ezek a napidíjak képezik a fájdalomdíj összegének alapját.

A dán felelősségről szóló törvény⁴⁵ a károkozás általános szabályain túl a belátási képességgel nem rendelkező személyek és a munkáltatók által okozott nem vagyoni sérelmeket is szabályozási körébe vonja. A törvény mereven ragaszkodik a kompenzáció eszméjének érvényre juttatásához, így vagyoni és nem vagyoni károk esetében egyaránt az okozott sérelmek jóvátételét látja elsődleges célnak. A kár fogalmát pontosan definiálja, amikor kimondja: a károkozó jóvátétellel tartozik a

⁴⁵ 437 Act 1989. No. 599. The Danish Liability of Damages Act

keresetkiesés, a helyreállítás (gyógyítás) költségeiért, valamint minden egyéb sérelemért, beleértve a sérelemmel járó fájdalmat és szenvedést is, amennyiben másik személy életét, testi épségét, egészségét megsértette”. A személyt ért sérelem vonatkozásában a kompenzáció a jogsértés ellenértékeként funkcionál, és a jövőben bekövetkező károkra is fedezetet kell, hogy nyújtson. A dán jog abból a szempontból könnyű helyzetben van, hogy a sérülésen, személyhez fűződő jog megsértésén csak olyan sérelmeket ért, amelyek a külvilág számára nyilvánvalók, orvosilag igazolhatók. 438 Az ellenérték kifejezés ebből következően ezen sérelmek tekintetében is helytálló.

A bekövetkezett sérelmek esetén a tarifákat rögzítő tabelláris rendszerben két tényezőnek van meghatározó jelentősége:

- a fájdalom és szenvedés tényének és tartósságának;
- a keresőképtelenségből következő károknak.

A fájdalomért és szenvedésért járó kompenzáció napi minimum 130 dán korona azokra a napokra, amikor a károsult betegnek is minősül egyben. A kár legjelentősebb eleme azonban a törvény rendelkezései szerint az, ha a személyi sérülés egyben a károsult keresőképtelenségét idézi elő. A keresőképtelenség miatti károsodást a keresőképeség csökkenésének százalékos arányában kell kifizetni. 15% alatti keresőképeség csökkenés esetében erre a kárkategóriára alapítva nincs helye kompenzációnak. A konkrét kompenzációnál a tabella két tényezőt vesz figyelembe: a károsult éves átlagkeresetét, valamint az életkorát. A keresőképeség csökkenésével kapcsolatban a dán törvény számos körülmény alapos vizsgálatát írja elő a bíróságok számára:

- a sérelem jövőbeni munkavégzésre gyakorolt hatása (tartós-e a munkaképeség-csökkenés);
- a károsult életkora;
- a károsult életkorához igazodó átképzési lehetőségek;
- a megváltozott munkavállalási lehetőségek;
- rehabilitációs lehetőségek;
- egyéb tényezők, melyek hatással lehetnek a munkaképeség-csökkenés
- megállapítására.

A bíró azonban nemcsak a fájdalomdíj összegének megállapítása során, de a jogalap megtalálásánál is kevés mozgástérrel bír. A sérelmek tényének igazolása szakvélemény alapján történik. A törvény ugyanis a szakvélemény beszerzésének kötelezettségét írja elő, melyet autentikus forrásból egyetlen szervtől, a dán Munkaügyi Minisztérium mellett működő National Board of Industrial Injuries-tól⁴⁶ lehet beszerezni.

A kompenzáció összegének kiszámítására a törvény egy képletet tartalmaz: keresetkiesés éves mértékét meg kell szorozni a munkaképesség csökkenésének százalékban megállapított mértékével. Az így kapott összeget meg kell szorozni tízzel. A számítás alapjául vett bevétel a káreseményt megelőző éves bevétel. Abban az esetben, ha ez a bevétel valamilyen nem tartós, rendkívüli ok folytán extra bevétellel egészül ki, akkor a bíróság becslés alapján határozhatja meg a hasonló szakmákban dolgozók átlagkeresetének figyelembe vételével az alapösszeget.

Vizsgálunk kell azt az esetkört is, amikor a károsult nem aktívkorú. Ilyenkor életkorának van kiemelt jelentősége. A tabella az életkorhoz rendelve tartalmaz fájdalom összegeket.

A dán rendszer rendkívül merev, ám a jogbiztonság követelményének mindenben megfelelő szabályozást ad a személyhez fűződő jogok megsértése kapcsán.

A személyiségvédelem körében a kiszámíthatósághoz fűződő jogos elvárás nem szolgálhat olyan indokként, mely lerontja a személyiség teljes körű védelmének alkotmányos követelményét. Éppen ezért a magam részéről nem tartom elképzelhetőnek, hogy bármely sérelem kapcsán egy, a fentihez hasonló tarifális rendszer határozza meg a sérelemdíjként megítélhető összegeket.

4. Az Új. Ptk. alkalmazásával kapcsolatos problémák

A Ptk. hatálybalépésekor egyértelműnek tűnt, hogy a nem vagyoni kompenzáció - sérelemdíj - megfizetésére való kötelezés feltételeként a jogalkotó nem kívánja meg a bekövetkezett sérelem bizonyítását, azaz - valamilyen összegű - sérelemdíj a jogsértés tényének megállapítása folytán mindenképpen jár. Ezzel a törvényhozási technikával azután a jogalkotó a bírói gyakorlatot újra

⁴⁶ <http://www.ask.dk/sw505.asp>

teljesen elbizonytalanította, mert az elé a kérdés elé állította, hogy a Ptk. 2:52. § (1) bekezdése alapján „hozható-e olyan ítélet, amely a személyiségi jog megsértése esetén elutasítja a sérelemdíj iránti keresetet azon az alapon, hogy a jogsértett felet nem érte nem vagyoni sérelem?” A törvényszó ugyanis úgy rendelkezik, hogy: „Akit személyiségi jogában megsértének, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.” A szöveg grammatikai interpretációja szerint a törvény alanyi jogot teremtett a sérelemdíjra a sértett javára pusztán a jogsértés ténye alapján. Erősíti ezt az értelmezést a 2:52. § (2) bekezdésének az a fordulata, amely szerint „a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkezésének bizonyítása nem szükséges.”⁴⁷

Időközben megszületett a Kúria elnöke által létrehozott Új Ptk. Tanácsadó Testületének (a továbbiakban: Tanácsadó Testület) sérelemdíjjal kapcsolatos véleménye. E szerint a személyiségi jogi jogsértés megállapítása mellett is a bíróság elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélésére adna alapot. A Ptk. 2:52. § (1) bekezdés második fordulatának helyes értelmezése szerint a sérelmet szenvedett fél „az őt ért nem vagyoni sérelemért” követelhet sérelemdíjat, azaz a nem vagyoni sérelem bekövetkezése a sérelemdíj megítélésének feltétele. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének a „jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges” fordulata mentesíti a felperest a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól, de nem vagyoni sérelem hiányában nem teszi lehetővé sérelemdíj követelését. Személyiségi jogi jogsértés megállapíthatósága esetén az alperesnek kell kimentenie magát, valamint neki kell bizonyítania azt is, hogy a jogsértéssel okozati összefüggésben a felperest nem érte olyan súlyú nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélését indokolná. Erre a következtetésre a bíróság köztudomású tényeket figyelembe véve is eljuthat. * Vagyis a Tanácsadó Testület a jogszabályt gyakorlatilag akként értelmezte, hogy a személyiségi jogi jogsértés ténye vélelmezetten okoz hátrányt a sértettnek, de ezen vélelmet az alperes megdöntheti, akár ellenbizonyítással, akár a köztudomású tényekre való hivatkozással is.

⁴⁷ Lábady Tamás: A nem vagyoni kártérítés metamorfózisa sérelemdíjjá. A bírói gyakorlat. Polgári Jogi Lap, Polgári Jog 2016/2. Fórum.

5. Az összeget befolyásoló konkrét körülmények a magyar bírói gyakorlatban

A sérelemdíj összegének kialakítása során a bíróságok a méltányosság alapelvének figyelembevételével járnak el. A méltányos összegű sérelemdíj, fájdalomdíj a jogintézmény fejlődésének évszázados múltjában is fontos szereppel bírt.⁴⁸

Alapelv és fontos kiindulási pont, hogy a nincsen egymással mindenben megegyező jogeset, a bíróságok az egyedi tényálláselemek, a károsultat ért valamennyi hátrány együttes és egységes értékelésére alapítottan hozzák meg döntésüket.

Az összeg meghatározása során tekintettel kell lenni a károsult személyi körülményeire, társadalomban elfoglalt helyére, ár-érték viszonyokra, a társadalom teherbíró képességére, valamint a jövedelmek és az infláció alakulására. A bírósági gyakorlatra is figyelemmel kell lenni az összeg meghatározása során.

A szakirodalom a nem vagyoni kártérítés összegét befolyásoló körülmények értékelése során általában a mértéket növelő tényezőkre helyezik a hangsúlyt.

1. Szubjektív körülmények:

- Fiatalkor⁴⁹

Egy ügyben⁵⁰ a felperes üzemi baleset következtében elvesztette látását, ezért a Munkaügyi Bíróság 3.400.000,-Ft megfizetésére kötelezte alperest. A bíróság az ítéletet arra alapozta, hogy a teljes vakságot okozó baleset a felperest igen fiatalon, 20 éves korában érte, mindennapi életvitele rendkívüli módon elnehezült, kísérő nélkül közlekedni sem tud, kapcsolatai megszakadtak. A megyei bíróság 5.000.000,-Ft-ra emelte fel a nem vagyoni kártérítés összegét, arra hivatkozva, hogy felperes tanulási, szórakozási, családalapítása esélyei nagymértékben korlátozottá váltak. A Legfelsőbb Bíróság 1.500.000,-Ft-tal emelte meg

⁴⁸ Görög Márta: A nem vagyoni kártérítés összege, Besenyei Lajos Jubileum, 2007, 203-215. o.

⁴⁹ LB Pfv. III. 22.540/1995.

⁵⁰ EBH.2003.974.

a másodfokú bíróság által megítélt összeget arra alapozva, hogy az igen fiatal és egészséges felperest ért baleset következményei egész hátralévő életében fennmaradnak, s a felperest arra kényszerítik, hogy a megváltozott adottságaihoz igazodó, jelentősen korlátozott életet éljen akkor, amikor a kortársai számára a tanulásban, a munkavégzésben, anyagi következményekben szélesebb, sokirányú lehetőségek nyílhatnak. Nincs az életnek olyan területe, ahol a sérülés jellegére tekintettel felperes ne szenvedett volna hátrányt. Bizonytalan az is, hogy kiszolgáltatottsága a jövőben csökkenhet-e.

- Sokgyermekes családi állapot
- Magas fokú munkaképesség csökkenés⁵¹
- Önálló életvitelre alkalmatlan állapot- elmagányosodás⁵²
- Esztétikai sérülések
- Indokolatlan szabadságelvonás következtében jelentkező pszichés zavarok
- Gyógyíthatatlan betegség
- Súlyos sérülések, végtag elvesztés

Egy 1991-ben ügyben a felperes egy rock-koncerten felrobbant pirotechnikai eszköz következtében maradandó agykárosodást szenvedett. A bíróság a koncert szervezőit és a fellépő zenekart egyetemlegesen marasztalta, és 2,5 millió forint megfizetésére kötelezte. Ítéletében figyelembe vette azt is, hogy a károsult csupán 15 éves volt.⁵³

⁵¹ PKKB 19.P.103.256/1994

⁵² Pfv. III. 20.991/1994

⁵³ BH 1991. 314.

A felperes egy üdítőital felnyitásakor a túlnyomás következtében kirepült kupak miatt látását egyik szemére teljesen elveszítette. A 2 millió forintos kártérítésnél különös fontosságot tulajdonított a bíróság annak, hogy a 18 éves felperes hegesztőszakmáját abbahagyni kényszerült.⁵⁴

6. Kamatfizetés problémái

A kamatfizetési kötelezettség vizsgálata előtt érdemes kitérni arra az elvi problémára, hogy a bíróság mikori életviszonyok alapján határozza meg a sérelemdíj összegét: az elbíráláskori vagy a balesetkori életviszonyok alapján.

A Legfelsőbb Bíróság leszögezi, hogy amennyiben a nem vagyoni kár összegét az elbíráláskori életviszonyok alapján határozzák meg, úgy a késedelmi kamatot nem lehet visszamenőlegesen megállapítani.⁵⁵

Az ügyben a felperes 1989. szeptember 12-én szenvedett el balesetet, a jogerős ítélet 800 000 Ft nem vagyoni kár és ennek 1989. szeptember 12-től számított évi 20% mértékű késedelmi kamata megfizetésére kötelezte az alperest. A jogi indokolás szerint a másodfokú bíróság a Ptk. 360. §-ának (1) bekezdéséből következően jogszabálysértés nélkül határozta meg a károsodás bekövetkeztekor fennálló értékviszonyok alapján az összeget, annak ellenére is, hogy az infláció évenkénti nagysága valóban meghaladta a késedelmi kamat törvényes mértékét. Ez azt eredményezi, hogy a teljes reparáció polgári jogi következménye egészében nem képes kivédeni a társadalom nagy többségét általában, káresemény nélkül is sújtó hátrányos vagyoni jellegű következményeket. Jogszabályi felhatalmazás hiányában viszont a bíróság nem jogosult az inflációval megegyező mértékű kamat megállapítására.

A Legfelsőbb Bíróság ezen eseti döntésében a következő megjegyzést tette: “Amennyiben a nem vagyoni kár összegét az ítélet a meghozatalakor érvényesülő ár- és értékviszonyok alapulvételével határozza meg, úgy a késedelmi kamatot nem lehet visszamenőlegesen megállapítani, mert ezáltal a károkozó olyan értékviszonyok alapján számított összeg után lenne köteles kamatot fizetni, amelyek abban az időpontban még nem léteztek.”

⁵⁴ BH 1993. 742.

⁵⁵ BH 1996. 35. A Legfelsőbb Bíróság Pfv. V. 22 486/1994. számú határozata.

A Legfelsőbb Bíróság Pfv. X. 21 365/1995. számú eseti döntésében úgy foglalt állást, hogy a maradandó testi fogyatékoságot és emiatt az életvitel megváltozását eredményező baleset esetén a kárért felelős személy a nem vagyoni kártérítés összege után a baleset időpontjától köteles késedelmi kamatot fizetni.⁵⁶ Az ügyben a felperes 1983. november 15-én szenvedett el súlyos közlekedési balesetet, a jogerős ítélet 200 000 Ft nem vagyoni kár és ennek 1983. november 15-től a kifizetésig járó 20% mértékű késedelmi kamata megfizetésére kötelezte az alperest. A jogi indokolásban a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a Ptk. 360. §-ának (1) bekezdése értelmében a kártérítés a károsodás bekövetkeztekor nyomban esedékes. Az alperes maradandó fogyatékosága az elszenvedett balesettel okozati összefüggésben következett be, és a gyógyulási folyamat végére kialakult. Mindazok a tényezők tehát, amelyek az életvitel megváltoztatását eredményezték, a baleset időpontjától fennálltak. A nem vagyoni kártérítés ezért a baleset időpontjában esedékessé vált, és a felperes a Ptk. 360. §-ának (2) bekezdése értelmében ez időponttól köteles a késedelmi kamat fizetésére.

A következő esetben Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 31 127/1997. számú döntésében az előzőektől eltérő álláspontra helyezkedett. E szerint a felperes 1989. augusztus 16-án szenvedett el balesetet. A jogerős ítélet 1 298 100 Ft nem vagyoni kártérítést és ennek 1994. november 10-től járó évi 20% kamatát ítélte meg a felperes javára. A jogerős ítélet indokolása szerint az elszenvedett hátrányokkal arányban álló, a nem vagyoni kártérítés rendeltetésének megfelelő, a jelenlegi ár- és értékviszonyokhoz igazodó kártérítés 2 000 000 Ft, amelyet csökkenteni kellett a beavatkozó 701 900 Ft összegű teljesítésével. A kialakult bírói gyakorlat szerint abban az esetben, ha a sérelemdíj a jelenlegi ár- és értékviszonyokhoz igazodó mértékű, a felperest visszamenőleg a balesettől járó kamat nem illeti meg, hanem a kamatfizetés kezdő időpontját a perindításhoz kellett kapcsolni.

A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelem kapcsán az alábbi indokolást adta. A jogerős ítélet az elbírálás idején fennállt ár- és értékviszonyok alapulvételével állapította meg a nem vagyoni kártérítés összegét, miután az elmondottakból következően a Ptk. 360. §-ának (1) bekezdése nem zárja ki a kártérítés mértékének megállapításáig terjedő időben az értékviszonyokban bekövetkezett változások figyelembevételét. Ebből következően az adott esetben a jogerős ítélet nem vagyoni kártérítés után helyesen nem visszamenőleg, hanem az elbírálás idejétől kezdődően

⁵⁶ BH 1996.92.

állapította meg a késedelmi kamat fizetési kötelezettséget. Ez eredményezi a teljes reparáció követelményének érvényesülését, és egyúttal elkerülhető, hogy a károkozó olyan értékviszonyok alapján meghatározott kártérítés után fizessen késedelmi kamatot, amelyek a károkozás idején még nem léteztek.

VII. A megítélt sérelemdíjak növekvő összege az egyes ügycsoportokon belül

A sérelemdíjak összegének minimuma 25.000-50.000 Ft között helyezkedik el, a maximum összegek pedig manapság már tíz millió forintot is meghaladják. A legmagasabb összegeket a testi épség, egészség különösen jelentős, helyrehozhatatlan sérelme esetén ítélik meg.⁵⁷

1. Személyhez fűződő jogok, közszereplők

A sérelemdíj maximumát a *többmilliós - de 10 millió forintot el nem érő - kártérítések* képezik. Így pl. a Fővárosi Bíróság még 1996-ban 5 millió forint nem vagyoni kárt ítélt meg a világítóberendezés hibája miatt kigyulladt egyetemi kollégiumban bennégett diáknak, akinél 100%-os munkaképesség-csökkenés következett be, akinek mind a tíz ujját csonkolni kellett, továbbá önmagát nem tudja ellátni és pályafutását nem tudja folytatni.⁵⁸

Jelenleg a több, mint tíz milliós sérelemdíjat is megítélhetőnek tartják a bíróságok. A közszereplők vonatkozásában megállapított sérelemdíjak minimuma általában 100.000.- Ft. a kártérítés felmegy 3 millió forintra, azonban ügycsoportonként változik. 500.000.- Ft.⁵⁹ nem vagyoni kártérítés maximumnak tekinthető képmás sérelme esetén⁶⁰ közszereplésnél.

⁵⁷ Tattay Levente: Növekvő trend a bíróságok által megítélt nem vagyoni kártérítések összegében, *Gazdaság és Jog*, Budapest, 2008. október, 12.o.

⁵⁸ Fővárosi Bíróság 41 Pt. 12 706/1996. sz. ítélete. L. Köles Tibor: A nem vagyoni kár. HVG-ORAC Budapest, 1997. 50. old.

⁵⁹ 100 000 Ft nem vagyoni kártérítést ítélt meg annak a vidéki önkormányzati képviselőnek még 1996-ban, akiről a HVG azt írta, miszerint azt mondta, hogy főbelövi magát, ha nem nyer az önkormányzati választásokon. Fővárosi Bíróság 48. Pt. 21.982/1996. sz. ítélete

⁶⁰ Fővárosi Ítéletábrla 2. Pt. 21655/2003. sz. ítéletével 50 000 Ft kártérítésre kötelezte a 168 óra kiadóját az Év rendőre K. M. képmásának illetéktelen közlése, továbbá bűnözőkkel történő meghitt kapcsolattal vádolás miatt „Az őrnagyasszony virágai” c. cikkben.

A legordenárébb becsmérlő kijelentések vonatkozásában is csak 300.000.- Ft nem vagyoni kártérítés jelentette a maximumot⁶¹ a közélet szereplői esetén. A becsület és jó hírnév sérelme esetén maximum a hárommillió forint, amelyet megítéltek. Ilyenkor durva és szándékos valótlanágokat állítanak a közszereplőről.⁶²

A sérelemdíjak összege fokozatosan növekszik a bírósági gyakorlatban, és ez nem csak az infláció követését jelenti. Az összegek növekedését célszerű az emberi méltóság, jó hírnév, becsület sérelme körében követni.

A nem vagyoni kártérítés összegének nagysága elsőként egy 1995-ös ügy kapcsán haladta meg az egy millió forintot. Az ügyben a felperesről az Esti Hírlapban jelent meg egy írás, mely szerint szorosan együttműködik az ukrán maffiával, amely Magyarországon keresztül fegyvereket csempész Szerbiába, rangos balatoni üdülőhelyeken védelmi pénzt szednek fiával, valamint, hogy az ő rendelésükre kommandósokat képeznek ki a Bakonyban. A személyiségi jogi pert sajtóhelyreigazítás előzte meg. A Fővárosi Bíróság az ügyben kelt másodfokú ítéletében⁶³ 1.200.000,-Ft nem vagyoni kártérítést ítélt meg. A bíróság azzal indokolta döntését, hogy igen súlyos jogsértés történt, teljesen megalapozatlan vádakokat fogalmaztak meg, minden bizonyíték nélkül. Az ítéletben kitértek arra, hogy az ilyen személyiségi jogi perekben a megítélt nem vagyoni kártérítés mértéke maximum 1.000.000,-Ft volt, az eddigi maximumot meghaladó kártérítést a jogsértés kiemelkedő tárgyi súlya, az alperesek magatartásának nagyfokú felróhatósága, az információk ellenőrzésének teljes hiánya együttesen indokolja.

A következő előrelépés egy ismert politikussal kapcsolatos ügyben történt meg, amikor is egy újság a felperesről szóló cikkében azt állította, hogy szolgálati kocsijában félrelépett egy örömlánnyal. Ezt a pert is sajtóhelyreigazítás előzte meg, melyben megállapították az állítás valótlanágát. A PKKB először a magyar gyakorlatban 3 Millió forint kártérítést ítélt meg.⁶⁴ A bíróság ítéletében hangsúlyozta, hogy a felperesről szóló állítások minden kétséget kizáróan alkalmasak voltak arra,

⁶¹ A Fővárosi Ítéletábla 300 000 Ft nem vagyoni kártérítést ítélt meg Sch. M. javára, mert E. I. közéletünk jobboldalának egyik legzüllöttebb figurájának, történelmi hamisításra specializálódott üzletasszonynak, bizniszérdekeltségi pártudvarnoncnak nevezte. 2 Pt. 20861/2004. sz. ítélet.

⁶² H. J. művésznőnek a Fővárosi Ítéletábla 2. Pt. 20976/2004. sz. ítéletében 3 millió forint kártérítést ítélt meg, mert a Star magazinban bárókban éjszakázó, magánéletében talajt vesztett személynek állították be.

⁶³ 47.Pf.23699. sz

⁶⁴ 19.P.27.232/2004

hogy a felperesről alkotott képet negatív módon befolyásolják, sértsék jó hírnevét. Érdemi, hitelt érdemlő bizonyítékok nélkül állítottak felperesről olyan információkat, amelyek alapján alkalmasak megkérdőjelezni magánemberi, családfői, tisztességét. Ítéletében kiemelte a bíróság, hogy eddig a nem vagyoni kártérítések mértéke a 2 Milliő forintot nem haladták meg, tehát egy speciális határ 1 Milliő forinttal való túllépésére kerül sor.

2004- ben került sor 4 millió forint kártérítés megítélésére egy közismert művésszel kapcsolatos ügyben.⁶⁵ Egy bulvárlap a művésről, fotójának közzétételével azt a hamis látszatot keltette, hogy felperes művészi hírnevével és tanári pozíciójával visszaélve homoszexuális kapcsolatot kezdeményezett egy tanítványával. A Fővárosi Ítéltábla ítéletében megállapította, hogy több személyiségi jog megsértése is megvalósult az ügyben, az emberi méltósághoz, jó hírnévhez, képmás védelméhez fűződő joga, magánélet, magánszféra, védett személyi adatok védelméhez való jog megsértése is megállapítható. Az Ítéltábla úgy találta, hogy köztudomásúnak tekinthető az a tény, hogy az alperes által közöltek a felperesre nézve magánéletében, pályafutásában komoly sérelmet okoznak, aminek a bizonyítása szükségtelen. Az magas összeg megítélését az indokolta, hogy többszörös és súlyos jogsértés történt, amely komoly pszichés következményeket okozott.

A következő nagyobb mérvű emelkedést egy 2006-ban megítélt 5.500.000,-Ft összegű nem vagyoni kártérítés jelentette.⁶⁶ Az ügyben felperest egy szépirodalmi alkotásban úgy állították be, hogy ő követte el a műben megjelentetett gyilkosságot, méghozzá előre kitervelten, kegyetlenül, bosszúvágyból. A könyvben arról is szó esett, hogy felperes folyamatos szexuális zavarokkal, impotenciával küzdött, és, hogy ő egy „sunyi, folyamatosan hazudozó személy”. A Fővárosi Bíróság ítéletében kiemelte, hogy alperes könyvében olyan ítéletalkotásra vállalkozott, miszerint felperes követte el a gyilkosságot, méghozzá anélkül, hogy jogerős bírósági ítélet megállapította volna felperes bűnösségét. Hátrányos jogkövetkezményként értékelte a Bíróság felperes életminőségének kedvezőtlen változását, hiszen felperes az emberek elől elbujdosni kényszerült, a könyv tartalma rendkívüli módon felzaklatta, magyarázkodásra kényszerült. Az eset különlegességét még az is növeli, hogy alperest arra kötelezték, hogy 15 napon belül semmisítse meg a kötet fellelhető példányait. A megítélt kártérítés magas összegét az indokolta, hogy többszörös jogsértés valósult meg, széles nyilvánosság előtt.

⁶⁵ 2.Pf.21.069/2004/5

⁶⁶ 2.Pf.21.399/2007

2. Testi sérülések

A sérelemdíj összecszerűségét klasszikusan befolyásoló okok továbbra is a testi sérülések. Ezeken belül kiemelkednek, az összecszerűségre nagy hatást gyakorolnak a végtagcsonkolással, érzékszervek romlásával járó esetek, a bénulást előidéző sérelmek, a mozgáskorlátozottságot eredményező jogsértések. A következő példák mutatják, hogy ilyen esetben a megítélt összegek igen magasak is lehetnek:

- A felperes egy rock-koncerten felrobbant pirotechnikai eszköz következtében maradandó agykárosodást szenvedett. A bíróság a koncert szervezőit és a fellépő zenekart egyetemlegesen marasztalta, és 2,5 millió forint megfizetésére kötelezte. Ítéletében figyelembe vette azt is, hogy a károsult csupán 15 éves volt.⁶⁷

- A felperes egy üdítőital felnyitásakor a túlnyomás következtében kirepült kupak miatt látását egyik szemére teljesen elveszítette. A 2 millió forintos kártérítésnél különös fontosságot tulajdonított a bíróság annak, hogy a 18 éves felperes hegesztőszakmáját abbahagyni kényszerült.⁶⁸

A fenti esetekből egyértelműen látszik, hogy a súlyos testi sérülések mellett a bíróság ítéletében minden esetben hangsúlyozott a károsult személyéhez tapadó, szubjektív szempontokat. Ilyenek tipikusan a fiatalkor, a sokgyermekes családi állapot, a válás miatti egyedülálló állapot. Ezek a tényezők kívül maradnak a károkozó akaratán, mégis hozzájárulnak ahhoz, hogy a személyiségi jogsértést súlyosabbá tegyék. A károkozói pozícióban kétségkívül az is hozzájárult a nagyobb összegek kalkulálásához, hogy minden esetben cégek álltak alperesként a perben, a károsult igényét nem magánszeméllyel szemben érvényesítette. A bíróság igyekszik tehát maradéktalanul eleget tenni a minden körülmény mérlegelését előíró törvényi rendelkezésnek.

Több esetben alkalmazott a bíróság olyan szempontokat is, amelyek károsulti közrehatásként értékelhetőek, és így *kármegosztást* alkalmazott. Tipikus példa erre az alkoholista életmód. Ez az álláspont helytelen, a Legfelsőbb Bíróság már 1982-ben kivette az értékelési szempontok köréből.⁶⁹ Nem lehet ugyanis a károsultat saját kárának viselésére kötelezni nem vagyoni károk tekintetében

⁶⁷ BH 1991. 314.

⁶⁸ BH 1993. 742.

⁶⁹ Legfelsőbb Bíróság Pf. V.20.199/1982

azon az alapon, hogy a károsodással közvetlenül össze nem függő életmódja a társadalomban negatív értékítéletet vált ki. Akkor azonban, ha az ittasság közvetlenül a károsodással összefüggésben értékelhető, nem a kármegosztás alkalmazásának van helye, hanem a kártérítési összeg csökkentésének. Például, ha valaki ittasan utazik egy közlekedési eszközön, akkor az itt elszenvedett olyan károkért, melyek összefüggésbe hozhatóak alkoholos befolyásoltságával, kisebb összegű kártérítés jár.

Legfelsőbb Bíróság több esetben hangsúlyozta, hogy a nem vagyoni kártérítés mértékének megállapításánál a *károsult* személyi körülményeit, életkorát, társadalomban elfoglalt helyzetét, a káreseménynek a károsult személyével való összefüggéseit, valamint a munkaképesség-csökkenéssel járó hátrányokat kell döntő súllyal értékelni.⁷⁰ Ha a károsult fiatalkorú, akkor olyan összegű kártérítést kell megállapítani akár egy összegben, akár járadék formájában, amely alkalmas annak biztosítására, hogy a fiatalkorú kiegyensúlyozott, teljes értékű felnőtté váljon, többi társával egyenlő esélyekkel tudjon munkaképességének megfelelő pályát választani.⁷¹ Ha a károsodás tartós mozgáskorlátozottságot idéz elő a felperesnél, akkor az általában mérlegelendő körülmények mellett fokozottan tekintettel kell arra is lenni, hogy a károkozás hátrányos következményei nem egyszeriek, hanem azok tartósan fennmaradnak, ezek a mindennapi életet folyamatosan megnehezítik, élettevékenységét jelentősen korlátozzák.⁷²

A bíróságok ítéleteikben mindig tekintettel vannak a *károkozó* személyére. Az összecszerűség esetében döntő jelentőségű, hogy magánszemély, vagy egy tőkeerős cég, biztosító e az alperes. Ez a megkülönböztetés úgy tűnik, nem szabadna, hogy teret nyerjen a nem vagyoni kártérítés esetében. Be kell azonban látni, hogy az általános személyiségvédelem eszköze abban az esetben nem működne hatékonyan, ha csak a jogsértés súlyához igazodnának a megítélt összegek. A statisztikák kétségtelen, hogy kedvező képet mutatnának a kártérítési összegek tekintetében, de a végrehajtás problémákat jelentene, és a károsultak sosem jutnának hozzá a részükre megítélt teljes összeghez. Ezért helyesnek tartom az alperes teljesítőképességének vizsgálatát a kártérítés mértékének meghatározásánál, azonban nem ennek kell a fő szempontnak lennie, és óvakodni kell attól is, hogy

⁷⁰ BH 1992. 462.

⁷¹ BH 1993. 742.

⁷² BH 1997. 127.

valamilyen formában büntető kártérítéssé alakítsa át ez a szempont a nem vagyoni kártérítés intézményét.

Az elmúlt évek a nem vagyoni kártérítésként megítélt összegek emelkedését hozták magukkal. Ez nem magyarázható pusztán az infláció növekedésével. Fontos tényező a fogyasztói árindex változása⁷³, de véleményem szerint az ítéletek azt mutatják, hogy a magyar bíróságok kezdenek valóban függetlenedni klasszikus jogalkalmazói szerepkörüktől, és a nem vagyoni kártérítés adta egyéniesítési, egyediesítési lehetőségeket egyre jobban kihasználják újabb és újabb szempontokra hivatkozással. Ennek ellenére nem állítom, hogy maradéktalanul megvalósulna az a kíváncsi, hogy a személyiségi jogokat minél „drágábban” becsülnék fel.

3. Hozzá tartozói igények

Hozzá tartozói igényeken a jogtudomány azokat a felperesi igényhelyzeteket érti, amikor olyan személy kíván sérelemdíj iránti igényt érvényesíteni, aki nem közvetlen áldozata a személyiségi jogot ért támadásnak. A jogtárgyat vizsgálva megállapítható, hogy a személyiségi jogok személyhez tapadnak, így a magyar polgári törvénykönyv rendelkezései alapján ezek nem örökölhettek, és - a kegyeleti jogok és a cselekvőképtelen személyekkel szembeni jogsértések áldozatainak speciális helyzetétől eltekintve⁷⁴ - kizárólag a sérelmet szenvedett személy érvényesíthet igényt a jogsértővel szemben. A magyar Ptk. csak szűk körben enged eltérést ettől a szabálytól, és ezek az eltérések is jellemzően szükségszerűségekből történnek. A személyhez fűződő jogok személyes jellegét támasztja alá az a tény is, hogy még a korlátozottan cselekvőképes személyt is felruházza a kódex az igényérvényesítés jogával jogainak megsértése esetén. A cselekvőképtelen személyek esetében természetesen, hogy személyhez fűződő jogaik megsértése esetén törvényes képviselőjük érvényesíthet igényt, valamint az ismeretlen helyen vagy távollévő esetében a hozzátartozó vagy gondnok felruházása az igényérvényesítés jogával szintén magától értetődő. A kegyeleti jogok körében a jogok természete indokolja, hogy a meghalt személy becsületét, jó hírnevét sértő kijelentések kapcsán a Ptk. kijelölje a védelem igénylésére jogosultak körét. Bár a kegyeleti jogok nem az elhunyt személy személyhez fűződő jogait védik, hiszen az ember jogképessége halálának

⁷³ LÁBADY Tamás, *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata*, ELTE JTI, Budapest, 1992. 64.

⁷⁴ Ptk. 85. §

pillanatában megszűnik. Itt sokkal inkább az elhunythoz közel álló személyek érzései sérülnek. Nem véletlen, hogy a Ptk. a hozzátartozókat és a végrendeleti juttatásban részesített személyeket teszi meg jogosultakként.

A hozzátartozói igények sem eredetileg sem most nincsenek szabályozva a Ptk-ban. Ezt a *sui generis*, sérelemdíjhoz kapcsolódó tényállást a bírói gyakorlat alakította ki. Az 1977-es törvénymódosítás⁷⁵ után a kérdés eldöntésére a következő Legfelsőbb Bíróság által hozott ítélet indoklása adott választ:

„Olyan esetekben, amikor a baleset folytán életét veszített személy hozzátartozójának az élete és a társadalmi életben való részvétele tartósan vagy súlyosan megnehezül, a változott körülményekre tekintettel részére nem vagyoni hátrányok csökkentése, illetőleg kiküszöbölése végett kárpótlás megítélése is indokolt lehet.”⁷⁶

Ez a megközelítés - igazodva a nem vagyoni kártérítés tényállásához - a halál tényére, a halál folytán fellépő gyászra, fájdalomra való hivatkozással nem ismerte el a kártérítési igényt.

A 16. számú irányelv már kifejezetten említi a hozzátartozói igényeket, ám csak a közeli hozzátartozók számára ismeri el ezt a jogot, megkövetelve azt a szükségtelen többlettényállási elemet, hogy a halál következtében a hozzátartozónál valamilyen kóros elmeállapotnak kell kialakulnia. Az esetek döntő többségében a bíróság indokolásában mindig valamilyen, az átlagos gyászon túlmutató fájdalmat, nehézséget kívánt felmutatni. Egy esetben a 32 évesen özvegyen maradt felperes, aki három kisgyermeket nevelt, azért kapott nem vagyoni kártérítést, mert a bíróság szerint házasságkötési esélyei három gyermekkel szinte kilátástalanok, valamint a halál hatására gyakori idegösszeroppanások gyötrik.⁷⁷ Ez a felfogás persze azért nem meglepő, mert a korabeli rendelkezések a nem vagyoni kártérítés „rendes” eseteiben is megkívánták a kézzelfogható sérelem egyértelmű bizonyítását.

⁷⁵ 1977. évi IV. törvény

⁷⁶ BH 1980. 243.

⁷⁷ LÁBADY Tamás, *A nem vagyoni kárpótlás iránti igények a bírói gyakorlatban*, ELTE JTI,

A 21. számú irányelv az igény megítélésénél elegendő oknak találta annak igazolását, hogy a hozzátartozó elvesztése negatív társadalmi hatást váltott ki. Közvetlenül a nem vagyoni kártérítést szabályozó régi Ptk. szakasz megsemmisítése előtt született ítélet a szülőjét elvesztő kiskorú gyermek javára már modern szellemben ítelt meg kártérítést. A bíróság indokolásában kifejtette, hogy a hozzátartozói igények megállapításának nem előfeltétele a kóros elmeállapot. Azt kell vizsgálni, hogy a káresemény milyen negatív hatást gyakorolt a hozzátartozóra, hogyan befolyásolta annak életét. Kiskorú gyermek esetén a szülők elvesztése pótolhatatlan veszteség, mely minden további hátrány igazolása nélkül kártérítési kötelezettséget keletkeztet a jogsértő oldalán.⁷⁸ Kicsit hasonló ez az érvelés a legújabb bírói gyakorlatban megismert köztudomású tény koncepciójához.

A jelenlegi helyzet a 34/1992-es AB határozat nyomán alakult ki, amely kimondta, hogy a hozzátartozói igények a nem vagyoni kártérítés *sui generis* tényállását képezik, és a hozzátartozó személyiségi joga közvetlenül és közvetve is sérülhet azáltal, hogy hozzátartozóját elvesztette.

Napjaink jogalkalmazása azonban még mindig elsősorban azokban az esetekben ítél meg gördülékenyebben sérelemdíjat a hozzátartozó javára, ha valamilyen külvilágban is érzékelhető hátrány igazolható az eljárás során.⁷⁹

Ezt a felfogást példázza, hogy még 2001-ben is született ítélet, mely *Szekszárdi Városi Bíróság 14P. 20.130/1995. sz. ítélete*: 21 éves fiúgyermek közlekedési balesetben történő elhalálozása miatt az édesapa számára 400.000, az édesanya számára 300.000 Ft, a testvér számára 200.000 Ft nem vagyoni kártérítést ítelt meg.

Fővárosi Bíróság 41 Pt. 25.312/1968. sz. ítélete: Egy éves leánygyermek mindkét szülőjét elvesztette, egyúttal a 60 éves nagymama gyermekét. 1998-ban az egy éves leánygyermeknek 1.000.000 Ft, a gyermekét elvesztő hölgynek 600.000 Ft nem vagyoni kártérítést ítéltek meg. A

⁷⁸ BH 1992. 318.

⁷⁹ BH 1994. 131. I. A házastárs elvesztése következtében kialakult rokkantságot eredményező kóros elmeállapot esetében megállapított nem vagyoni kártérítés.

bíróság indoklásában a következőket hangsúlyozza: „A közeli hozzátartozó elvesztése miatt a nem vagyoni kár megítélése nem kizárt, szükséges azonban a hátrány bizonyítása.”⁸⁰

A hozzátartozói igények elbírálásánál figyelembe kell venni, hogy valamennyi személyiségi jog azonos értékű, köztük jogcím szempontjából nem lehet különbséget tenni. Ma már nem csak a testi sérülések adnak alapot a nem vagyoni kártérítés megítélésére, hanem minden személyiségi jogsértés következtében előállt pszichés károsodás is megfelelő jogcímet jelent. A hozzátartozói igények hazai bírói gyakorlata jellemzően a következőszemélyiségi jogok csorbulása során fogadta be a keresetet:

- családban való nevelkedéshez, családi együttéléshez való jog
- harmonikus, kiegyensúlyozott családi élethez való jog
- egészséges személyiségfejlődéshez való jog.⁸¹

Az ítéletek között találunk olyanokat, melyek súlyos károsodást elszenvedett gyermek szüleinek adják meg a kártérítés lehetőségét, olyanokat, melyek gyermekek szülei elvesztése folytán előállt pszichés zavarát látják kellő indoknak a nem vagyoni kártérítés megítéléséhez.⁸² Az egységesítés azonban várat magára. A törvényhozó egyelőre nem kívánja Magyarországon kodifikálni a hozzátartozói igényeket. Az új Ptk.-ban sem szerepel erre vonatkozóan semmilyen rendelkezés. A szabályozás azonban szükséges, mert a bírói gyakorlat még mindig nem egységes a kérdés tekintetében. Az elmúlt tizenöt évben találkozhattunk olyan ítélettel, amelyik az egyetemi tanulmányainak abbahagyására kényszerült, terhesen özvegyé lett asszony számára nem biztosította a nem vagyoni kártérítés lehetőségét⁸³, vagy olyannal, amely arra hivatkozással utasította el a hozzátartozó igényét, hogy a társadalmi életben hátrányt nem szenvedett el, mivel korábban nem élt társadalmi életet. Ezek a példák is alátámasztják, hogy a törvényi szabályozásra, valamint a Legfelsőbb Bíróság jogalkalmazást orientáló állásfoglalásaira nagy szükség lenne ezen a téren is. A magyar bíróságok gyakorlatából megállapítható, hogy a hozzátartozói igényeket akkor tekinti a jogalkalmazó befogadhatónak, ha a hozzátartozó elvesztésével rendszerint együtt járó

⁸⁰ BH 2001. 14.

⁸¹ Fővárosi Bíróság 41 Pt. 25.312/1968. sz. ítélete

⁸² Legfelsőbb Bíróság P.törv.III.20.597/1989.

⁸³ Szolnok Megyei Bíróság 2.Pf.20.984/1988.

hátrányokat meghaladó sérelmek igazolhatók. Ennek megfelelően a lelki fájdalom, gyász (akár hosszantartó gyászreakció formájában is) önmagában elégtelen ahhoz, hogy sérelemdíj iránti igényt keletkeztessen. Különleges feltételként azt kívánja meg a bírói gyakorlat, hogy a gyászreakció hatására a személyiség hátrányosan megváltozzon.⁸⁴ Azt kell tehát vizsgálni egy konkrét jogeset kapcsán, hogy kialakult-e valamely hátrányos változás a hozzátartozó elvesztése miatt a felperes személyiségében, életmódjában. Számos olyan esettel is találkozunk ezek mellett, ahol a bíróságok külön hátrány bizonyítása nélkül is vélelmezik a hozzátartozó elvesztésével bekövetkezett személyiségi jogsértést. Ilyennek tekinthető az az eset, amikor a kiskorú gyermek mindkét szülőt elveszti a jogsértés következtében. Ilyenkor ugyanis a gyermeket a szülők halála eleve megfosztotta attól a jogától, hogy családi környezetben nőjön fel, a család által nyújtott örömeket élvezze.⁸⁵

Az áttörést a Legfelsőbb Bíróság 1986-ból származó korszakalkotó ítélete jelentette, mely a sérelem elszenvedőjének halála hiányában is megítélt a hozzátartozó részére kártérítést.⁸⁶ A tényállásban a férjet baleset miatt ért súlyos sérülés következtében nyújtott be a feleség kártérítési igényt a házastársi kapcsolat elnehezedésére hivatkozással. A bíróság ítéletében a házasság örömszerző funkciójának csorbulását állapította meg, mivel a baleset következtében a férj nemi szerve károsodott. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a közvetlen és a közvetett károsodás megkülönböztetésének nincsen elvi jelentősége, és az egyetlen vizsgálandó szempont az, hogy a házastársak közötti nemi kapcsolat lényegesen hátrányos megváltozása a házaseletet tartósan és súlyosan megnehezíti e. Az ítélet már jóval az 1992-es AB határozat előtt általános személyiségvédelmi funkciót adott a nem vagyoni kártérítésnek, leszámítva természetesen azt a tényt, hogy a korabeli jogszabályi előírásokkal nem helyezkedhetett szembe, így a tartósság és súlyosság szükségtelen kritériumait már a jogalap megállapításánál is az értékelés körébe vonta. Sajátos problémaként jelentkezik az a kérdés, hogy amennyiben a közvetlen károsult nem hal meg a jogsértés következtében, akkor van-e lehetőség nem vagyoni kártérítést igényelni a kívülállóknak. Ez a párhuzamos igényérvényesítés problémáját veti fel. Ha megengedjük a hozzátartozói igények érvényesítését az elsődleges áldozat igényérvényesítése mellett, akkor számolnunk kell azzal, hogy a károkozó egyszerre több személlyel szemben lesz felelős attól függetlenül, hogy jogellenes

⁸⁴ Pf. IV.22.305/1995

⁸⁵ Pf. III.21.354/1991.

⁸⁶ Legfelsőbb Bíróság Pf. III. 20 822/1986.

magatartása egyetlen személy ellen irányult.⁸⁷ A kérdésnek azonban nincs különösebb dogmatikai buktatója, hiszen ahogy a vagyoni károk körében ismert az elmaradt haszon (közvetett károk) fogalma, úgy a személyhez fűződő jogok megsértésénél is lehetséges kell, hogy legyen a következményi károk megtérítésére való kötelezés.

A probléma forrását sokkal inkább annak a kérdésnek a léte jelenti, mely az igényérvényesítésre jogosult kívülállók körének meghatározására vonatkozik. A hozzátartozói igények esetében a kauzális kapcsolatot a jogellenes magatartás és a közvetett kárt érvényesítő fél sérelme között az a speciális viszony adja, amely a hozzátartozót az elsődleges áldozathoz fűzte. Ezt a bírói gyakorlat hazánkban tradicionálisan, a jogintézmény elnevezésében is jelezve a hozzátartozói minőségben találta meg. Mivel sem a régi Ptk.-ban, sem az új Ptk. szabályai között nem található a hozzátartozói igények elnevezés, így ehelyütt nem elsősorban az elnevezés hiányosságaival, sokkal inkább a jogintézmény tartalmával szállunk vitába.

Ha elfogadjuk azt a kijelentést, hogy a másodlagos áldozatok kárigényeihez szükséges valamilyen kapcsolat bizonyítása az elsődleges áldozat és a közvetett károsult között, akkor ezt a kapcsolatot nem célszerű tisztán egy jogi vagy vérségi kategóriától függővé tenni. A hozzátartozói minőség bár a Ptk.-ban tételesen meghatározott rokon kapcsolatot jelent, azonban nem látjuk annak indokát, hogy miért csak a közeli hozzátartozók vagy miért éppen ők szenvedhetnének el károkat egy másik személy ellen irányuló jogsértő magatartás következményeként. Véleményünk szerint a konkrét jogeset kapcsán dönthető-e el, hogy igazolható hátrányok (orvosilag igazolható kóros elmeállapot) hiányában a felperes hivatkozott sérelmét megalapozhatja-e az elsődleges áldozattal fennálló viszonya. Nem érezzük annak szükségét, hogy a jog leszűkítse az igényérvényesítés lehetőségét egyfajta kapcsolatra. Az emocionális kapcsolat meglétét ugyanis a rokonsági tényezőkön kívüli más tények is megalapozhatják.

⁸⁷ Fővárosi Bíróság 41 Pt. 27.997/1998. sz. döntése

4. A sérelemdíj és a munkajog

A munkaviszonyhoz kapcsolódó személyiségjog-sértésekre alapított sérelemdíj iránti igény elbírálása a közigazgatási és munkaügyi bíróság hatáskörébe tartozik.

Az ember munkájának, munkájával kapcsolatos emberi magatartásának az értékelése a személyhez fűződő jogokat érinti, és hátrányos helyzetbe hozhatja az embert munkavállalásában, így személyiségi érdekeinek a kifejtésében. Ezért az ember munkájára, munkájával kapcsolatos magatartására vonatkozó jogszabálysértő minősítés nem csupán a munkajogi szabályokat sérti, hanem a polgári jog által védett személyhez fűződő jogok sérelmét is jelenti, s a polgári jogi személyiségvédelmi eszközök felhasználására is lehetőséget ad.

A munkajog területén az emberi méltósághoz való jog megsértése számos területen felbukkanhat, tekintettel a munkavállaló alárendelt pozíciójára. Az emberi méltóságot sértő lehet a munkavállaló utasításokkal való ellátása, munkájának értékelése, vagy éppen elbocsátásának körülményei. Az emberi méltósághoz való jog sérelme esetén a sérelmet szenvedett fél sérelemdíjat követelhet.

Egy szerkesztő-riporter munkakörben dolgozó munkavállaló 12.000.000 Ft nem vagyoni kártérítést követelt vagyoni kárai mellett, mert véleménye szerint munkáltatója megsértette személyiségi jogait. Igényének jogalapját arra alapította, hogy munkáltatója hónapokig nem biztosította számára a munkavégzés lehetőségét, a munkából való eltiltását pedig semmilyen hivatalos formában nem indokolta, a véleménynyilvánítási szabadságát korlátozták, munkáltatója a beadványait nem vizsgálta, azokra választ nem adott, valamint, hogy a magasabb munkakörbe való lépés lehetősége nem volt biztosítva számára.

A munkavállaló véleménye szerint munkáltatója a szakmai, kritikai észrevételei, illetve elnöki pályázata miatt részesítette ezekben a retorziókban. Mindezek a körülmények az emberi méltóságot sértő helyzetet teremtettek a munkahelyén és a magánéletében. A munkavállaló házastársa is előadta, hogy egy általános létbizonytalanságot eredményezett az, hogy a munkavállaló soha nem számíthatott béremelésre.

A bíróság a per folyamán megállapította, hogy a munkavállaló hat éven keresztül nem részesült béremelésben, munkabére az azonos feltételekkel rendelkező munkavállalókhoz képest jóval alacsonyabb volt, a munkáltatónál gyakran még a pályakezdők is magasabb bérben részesültek. A munkavállaló ezzel kapcsolatban folyamatosan kereste a feletteseit, az ilyen tartalmú kéréseit azonban figyelmen kívül hagyták. A bíróság álláspontja szerint a munkáltatós tehát éveken keresztül nem csupán megsértette az egyenlő munkáért egyenlő bér elvét, de az ezzel összefüggő eljárása is olyan volt, ami a munkavállaló emberi méltóságát sértette.

A Fővárosi Munkaügyi Bíróság az összes körülményt figyelembe véve az ítélethozatalkori értékarányok alapján 2005-ben 1.000.000 Ft-ot ítelt meg (1/7-H-MJ-2005-17 sz. határozat). A Fővárosi Bíróság ezt az összeget eltúlzottnak találta, ezért 500.000 Ft-ra szállította. Álláspontja szerint a jogsértés súlya csekélyebb, mint ahogyan azt az elsőfokú bíróság értékelte, másrészt egészségromlást sem bizonyított a munkavállaló (1-H-MJ-2006-26 sz. határozat).

Ezzel azonban az ügy nem záródott le. A Legfelsőbb Bíróság ugyanis ezt az ítéletet hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróság ítéletét, vagyis az 1.000.000 Ft-ot hagyta helyben. Hangsúlyozta, hogy a munkavállaló sajátos szakmájára és munkakörére tekintettel a munkáltató által alkalmazott magatartás az átlagosnál súlyosabb hátrányt és megaláztatást jelentett, amelynek orvoslásaként az elsőfokú bíróság által meghatározott mértékű nem vagyoni kártérítés az egyenértékű és arányos (LB-H-MJ-2008-102 sz. határozat).

A Nyíregyházi Munkaügyi Bíróság egy 2006-ban hozott határozatában 800.000 Ft nem vagyoni kártérítést állapított meg az emberi méltóság megsértése miatt. A pert egy konfliktus okozta, egy útlevélezéssel ugyanis olyan személy alá helyezték át, akivel korábban komoly összetűzése volt. E személyt őt többször megalázta emberi mivoltában, gyakran káromkodott, szidalmazta az utasok jelenlétében, sőt megtiltotta kollegáinak azt is, hogy vele szóba álljanak. A munkavállaló az áthelyezést követően munkát már nem tudott végezni, az egészségi állapota annyira megromlott, hogy keresőképtelen állományba került. Később folyamatos szakorvosi kezelés alá került, elmeorvos szakértők véleménye szerint súlyos lelki krízisen esett át, depresszióba esett, így egészséghez való joga is sérült. Később állásából is felmentették. A kereseti kérelemben megjelölt 3.000.000 Ft-ot a

bíróság azért találta eltúlzottnak, mert szakértők szerint a munkavállaló állapotában még elképzelhető a javulás. (16/7-H-MJ-2006-8 sz. határozat)

Az emberi méltósághoz való jogot sok esetben munkáltatói rendes, illetve rendkívüli felmondással összefüggő eljárás során sértik meg. Egy esetben a munkavállaló munkaviszonyának jogellenes megszüntetésének megállapítása mellett - többek között - 3.000.000 Ft nem vagyoni kártérítés megítélését követelte. A Zalaegerszegi Munkaügyi Bíróság azt a körülményt értékelte, miszerint a felperes elbocsátása során a munkáltató alkalmazásában álló alkalmazott kritikán aluli viselkedést tanúsított, nagyképűen, lekezelően járt el, s mikor a felperes tájékoztatta, hogy a megállapodást (munkaviszony megszüntetése közös megegyezéssel) nem ő írta alá, vele szemben kifejezetten támadóan lépett fel. A munkavállaló továbbá azt is előadta, hogy a kirendeltség vezető is megjelent az irodában, aki ugyancsak lekezelő stílusban bánt vele.

A szakértői véleményből kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy a munkavállaló valóságghű nyilatkozatot tett, ez pedig megalapozza a nem vagyoni kár iránti igényének a jogszerűségét az emberi méltósághoz való jog megsértése miatt. Az összecszerűség tekintetében azonban a bíróság eltúlzottnak találta a kereseti kérelemben megjelölt összeget, így 2009-ben e jogsértés miatt 300.000 Ft-ot ítél meg (20/5-H-MJ-2009-2 sz. határozat). Az ügy a Legfelsőbb Bíróságig jutott, az összecszerűségben azonban nem történt változás (20-H-MJ-2009-3 sz. határozat és LB-H-MJ-2010-147 sz. határozat).

Persze sosem lehet eltekinteni a konkrét eset körülményeitől, a jogsérelem súlyát és az eset sajátosságait mindig figyelembe kell venni. Például, az első és második bemutatott esetről növeli az összeget az a tény, hogy a munkavállalónak nem csak az emberi méltósághoz való joga, hanem az egészséghez való joga is sérült. Emellett az sem elhanyagolható szempont, hogy az első ügyben a munkahelyi konfliktushelyzet a munkavállaló családi életére is negatív hatással volt, otthonában is mindennapi problémaként jelentkezett.

Az EBH.2019.M.1. számú eseti döntésében azonban leszögezte a Kúria, hogy abban az esetben, amikor a bizonyítékok alapján nem állapítható meg, hogy a munkavállalóra nézve sérelmes, állítása szerint személyiségi jogát sértő, az azonnali hatályú felmondásban szereplő okok a munkáltató magatartása miatt kerültek nyilvánosságra, a sérelemdíj iránti igény nem megalapozott.

A munkaviszony megszüntetésével összefüggésben fontos leszögezni, hogy a nem vagyoni kártérítés megállapítása független attól, hogy a rendes, illetve rendkívüli felmondás jogellenes volt-e vagy sem. Egy jogszerű rendes felmondás is történhet olyan eljárás keretében, mely a munkavállalóra nézve sértő és megalázó, így sérelemdíj alapjául szolgálhat. Tehát nem a felmondás jogellenessége szolgáltat alapot a sérelemdíj megállapítására, hanem az azzal összefüggő eljárás körülményei. Másfelől, a munkaviszony megszüntetése nem alapoz meg sérelemdíj iránti igényt önmagában azért, mert jogellenes (pl. nem megfelelően megindokolt) volt.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az átszervezésre alapított munkáltatói rendes felmondás közlésével együtt tanúsított, a munkavállaló jó hírnevéhez való jogát sértő magatartás megalapozza a sérelemdíj iránti igényt. A 30 évig műszaki vezetőként, igazgatóként dolgozó munkavállalót a munkáltató kitiltotta a telephelyről, melyet írásban is kifüggesztettek. Az átszervezésre alapított rendes felmondás után három személlyel megalázó módon kísértette végig az udvaron, irodájába nem léphetett be, személyes holmija elvitelét is ellenőrizték. A történetekről széles körben sokan tudomást szereztek, és mindez a munkavállaló házastársa cégének külföldi kapcsolataiban is zavart okozott. A felperessel szemben tanúsított bánásmód önmagában bántó és megalázó volt, és kívülállóknak alappal alakíthatta ki azt a véleményt, hogy „azonnali hatállyal elbocsátották”, és ennek valamilyen súlyos, a felperes munkájában, személyében, magatartásában rejlő alapos oka lehetett. Mindezek a sérelemdíj kártérítés iránti igényt megalapozzák. A bíróság a kártérítés összegét a 34/1992. (VI.1.) AB határozat szem előtt tartásával állapította meg. Ennek során azt kellett mérlegelni, hogy a felperest ért nem vagyoni hátrány súlya, jellege és következményei folytán milyen másnemű előny alkalmas az elszenvedett sérelem hozzátétőleges kiegyensúlyozására. Az összes körülményt értékelve végül a Legfelsőbb Bíróság a másodfokú bíróság által megállapított 1.000000 Ft értéket eltúlzottnak találta, ezért a nem vagyoni kártérítés mértékét 500.000 forintban határozta meg. (EBH 2000.359)

Rendkívüli felmondás azonban éppúgy megalapozhatja e jog megsértését, mint a rendes felmondás. A Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor megállapította, hogy a bírói gyakorlat értelmében a munkáltató jogellenes felmondása önmagában nem elégséges indok. A munkavállalónak bizonyítania kell a kárnak, tehát a jó hírnévhez való jog megsértésének a jogellenes rendkívüli felmondással való összefüggését. (EBH 2002.786)

5. Jogtalan szabadságelvonások miatti sérelemdíjak

Ennél az ügycsoportnál érdemes előzetesen azt leszögezni, hogy a kártalanítás és a kártérítés egymással nem azonos jogintézmények. A kártalanítás lényege az, hogy a magatartás, ami a kár bekövetkezéséhez vezet nem jogellenes, azaz a Be. szabályai a kártalanítással orvosolható sérelmek, a személyes szabadságtól megfosztás jogszerű elvonásával okozott károk reparálására vonatkoznak. A következőkes bírói gyakorlat szerint a szabadság elvonás önmagában is megalapozza a nem vagyoni kárpótlás iránti igényt, mert a személyi szabadság hosszabb időtartamú jelentős korlátozása, a börtönviszonyok fizikai és pszichikai vonatkozásban egyaránt megterhelőek és általában károsak. Az ennek folyamán elszenvedett sérelmek a szabadulást követő életvitelben, elhelyezkedésben és munkavégzésben is hátrányt jelentenek. A nem vagyoni kárpótlásnak éppen az a rendeltetése, hogy enyhítse e hátrányokat és segítse a belőlük eredő nehézségek leküzdését.⁸⁸

A *jogellenes szabadságelvonások* miatt indult kártalanítási perekben a nem vagyoni kártérítés összegét ugyanazon sérelem mellett a bíróságok igen nagy különbséggel is megállapították hasonló tényállások alapján. Két konkrét ügyben azonos sérelem mellett 1.000.000 Ft különbséggel állapították meg a nem vagyoni kártérítések összegét. Az emberölés elkövetésével gyanúsított, majd vádolt, végül jogerősen felmentett, egyaránt 14 havi előzetes letartóztatásban eltöltött idő után a feleség javára a Pécsi Városi Bíróság 9. P. 21 907/1998/25. számú - a másodfokú bíróság 3. Pf. 21 732/1999/4. számú ítéletével jogerőre emelt - döntésében 1 500 000 Ft, míg a férj részére a Baranya Megyei Bíróság P. 20 411/1998/21. számú - nem jogerős - határozatában 2 500 000 Ft nem vagyoni kártérítést állapított meg.

⁸⁸ Szegedi Ítéletábla Pf.III.20.189/2008/6. szám

Egy másik ügyben⁸⁹ a bíróság úgy ítélte meg, hogy 2.000.000,-Ft nem vagyoni kártérítés az az összeg, mely képes ellensúlyozni a felperest az előzetes fogvatartással ért - átlagosat meghaladó - hátrányokat, ezért az elsőfokú ítéletben meghatározott 1.500.000,-Ft-os összeget erre a mértékre emelte fel. Indokolásában kifejtette, hogy a nem vagyoni kártérítés összegének meghatározása bírói mérlegelés tárgyát képezi. A következőkes bírói gyakorlat szerint a szabadságelvonás önmagában is megalapozza a nem vagyoni kárpótlás iránti igényt, külön bizonyítást nem igényel, hogy a személyi szabadság hosszabb időtartamú jelentős korlátozása, a börtönviszonyok fizikai és pszichikai vonatkozásban egyaránt megterhelőek és általában károsak. Az elsőfokú bíróságnak eljárása során tehát azt kellett vizsgálnia, hogy a felperes esetében - az egyéniesítés követelményét szem előtt tartva - megállapíthatók-e olyan sérelmek, amelyek a szabadságelvonással általában együtt járó hátrányokat meghaladják, azon túlmutató következménnyel járnak, s amelyek ezért a kártérítés összegszerűségét is jelentősen befolyásolják. Azt az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg, hogy a felperes szabadulását követő időszakban e körben releváns többlet tényállási elemek nem állapíthatók meg, kimutatható hátrányokat erre az időszakra nézve nem igazolt a Pp. 164. § (1) bekezdése szerinti bizonyítási kötelezettsége ellenére. A kártérítési összeg meghatározásánál azonban nem csupán az előzetes fogvatartás megszüntetése utáni időszakot kell a bíróságnak figyelembe vennie, hanem a felperest a fogvatartás ideje alatt esetlegesen ért, az átlagosat meghaladó hátrányokat is. Ilyenként kell értékelni - az alperes által sem vitatott - 4⁺ fokozatú szigorított fogvatartást és a több hónapig tartó magánzárkában történt elhelyezést. Mindezen körülményeket az elsőfokú bíróság nem vette figyelembe mérlegelésénél, ezeket tényállási szinten sem állapította meg. A másodfokú bíróság álláspontja szerint ugyanakkor ezek súlyozottan értékelendő többlettényállási elemeknek minősülnek, ekként a mérlegelésnél nem hagyhatók figyelmen kívül. Helyes volt azonban az elsőfokú bíróság állásfoglalása tekintetben - mint ahogy erre az alperesi fellebbezés is helytállóan hivatkozik - , hogy a büntető eljárást kísérő széles sajtónyilvánosságot az alperes terhére értékelni nem lehet. Amennyiben ebből adódóan a felperest kár érte, az harmadik személy károkozásának minősül, a peres felek viszonylatában ezért figyelembe nem vehető.

A BDT2018. 3880 számú esetében leszögezte a Kúria, hogy a személyiségi jogsértés megvalósul önmagában azzal, ha a szabadságvesztés végrehajtása nem a megállapított fokozatnak megfelelően,

⁸⁹ Szegedi Ítéletábra Pf.III.20.109/2008/4. szám

hanem annál súlyosabb fokozatban történik, ekként - a jogerős ítélethez képest - a fél szabadságjogait korlátozzák, maradék szabadságát is elvonják.

VIII. Összegzés

Azt hiszem, a sérelemdíjnál ellentmondásosabb intézmény nincsen a magánjog területén. A büntetőjogi gyökerek, az alkotmányjogi elméleti alapok, a személyiséget ért sérelem pénzben ki nem fejezhetősége, a kártérítés összegének mértéktartó de hatékony kiszabásának nehézségei mind ezt bizonyítják. Ahány ország, annyiféle megoldást láthatunk, de valójában egyik szabályozás sem tökéletes. Mindnek vannak előnyei, hátrányai, de talán már beláthatjuk, hogy tökéletes megoldás nincs is, és nem is szükséges annak megtalálását célul tűznünk.

A megítélt sérelemdíjak összecszerűségével kapcsolatban megállapítható, hogy viszonylag állandó, 50.000,-Ft-tól a megváltozott életviszonyokat és a korszellemet tükröző 10 Millió forintos nagyságrendig terjednek. Többnyire a sérelemdíj iránti perek egyedi tényállásúak és csak kevésbé összehasonlíthatók, az ítélkezési gyakorlat kiszámíthatóságának és előreláthatóságának jogbiztonsági szempontjai megkövetelik, hogy analóg tényállások esetén kirívó különbségek az összecszerűségben ne legyenek.

Bár véleményem szerint sosem lehet majd sem jogalkotói, sem jogalkalmazói szinten olyan formába önteni a sérelemdíj szabályait egyetlen államban sem, hogy az rugalmasan és problémamentesen alkalmazható legyen valamennyi ezzel kapcsolatos jogvitában, azonban feltétlen cél kell, hogy legyen egy koherens és legalább egy államon belül egységes megítélés alá eső gyakorlat/szabályanyag kidolgozása és elfogadása hazánkban is.

Érdekes tendencia mutatkozik a fellebbviteli fórumok gyakorlatában, hiszen általában felemelik a bátortalan elsőfokú bíróságok által megítélt összegeket.

Az összegek növekedését az az általános nemzetközi viszonylatokban is egyértelmű tendencia is magyarázza, hogy a modern társadalom és a modern technika egyre fokozottabb veszélyeinek kitett ember, személy a fokozott veszélyekkel szemben fokozottabb védelemre érdemes. Mivel

világviszonylatban emelkednek a sérelemdíjak, ez a tendencia nemcsak a rendszerváltás és az infláció következménye, hanem annál sokkalta több.⁹⁰

Megállapítható még az ítéletek alapján, hogy a munkaügyi bíróságok sokkal alacsonyabb összegeket ítélnek meg, mint más bíróságok ugyanolyan károsodás esetén, ha azok autóbalesetből, vagy egyéb balesetből származnak.

Nagy eltérések a megítélt összegekben leginkább a jogtalan szabadságelvonás és a hozzátartozói igények tekintetében mutatkozik, ezeken a területeken akár milliós összegű eltérések is mutatkoznak hasonló tényállások esetén.

Egy biztos, a bírósági gyakorlatnak van a legfontosabb szerepe, hiszen olyan ügyekről van szó, melyeket kizárólag csak az adott esethez mérten, az összes körülményt számításba véve lehet optimálisan megoldani. Nem lehet szabályozással korlátok közé szorítani a bíróság mérlegelését, mert a méltányosság követelményének teljesülése adja a mibenlétét az intézménynek.

A sérelemdíj, ahogy a leírtakból is kiderült, jogtörténeti korokat, tiltókat, ellenzőket, és jogirodalmi vitákat élt túl. *„Sőt újra és újra, mint valami vulkán a felszínre tör, és lávafolyamként hozza izzásba a jogalkalmazást. A jogalkalmazást, mert a bíróra hárul annak becslése, ami becsülhetetlen, és annak jóvátétele, ami helyrehozhatatlan.”*⁹¹

⁹⁰ a Baranya Megyei Bíróság Polgári és Közigazgatási Kollégiumának előterjesztése a nem vagyoni kártérítésről a polgári és a munkaügyi perekben

⁹¹ Lábady Tamás i.m. 5. o.

IX. BIBLIOGRÁFIA

1. Felhasznált könyvek

- FÖLDI András, HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 565-567. o.)
- GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből (Budapest, 1932, I. 718. o.)
- KÖLES Tibor: A nem vagyoni kár (Budapest, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 1997.)
- LÁBADY Tamás: A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata (ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, Oktáv-Press Kft, 1992.)
- LÁBADY Tamás: Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére (Pécs, 1996, 188-195. o.)
- PETRIK Ferenc: A kártérítési jog (HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 255-266. o.)
- PETRIK Ferenc: Perben a joggal (Minerva, 1978, 264. o.)
- SÓLYOM László: A személyiségi jogok elmélete (Budapest, 1983, 57. o.)
- STRASSER: Der immaterielle Schaden im österreichischen Recht, (Wien, 1964., Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 9. o.)
- IFJ. SZIGETI László: A személyiségi jogvédelem eszközei (Meszleny Emlékkönyv, 1936. 298. o.)

2. Felhasznált cikkek, tanulmányok

- BOYTHA György: A személyiségi jogok megsértésének szankcionálása (Polgári Jogi Kodifikáció, 2003. V. évfolyam 1. szám 3-5. o.)
- DARAGÓ Dénes: A nem vagyoni kártérítés intézménye a mai magyar civilisztikai irodalomban (Collega: Szakmai folyóirat joghallgatók számára/ Accursius Jogász Egylet Bp. 2000/2)
- FRÉZER Tamás: Ítélezési állandók és vitás kérdések az erkölcsi kártérítés újabb magyar joggyakorlatában, Debreceni Jogi Műhely
- GÖRÖG Márta: Fájdalomdíj nem vagyoni kárpótlásként az ABGB-ben (Magyar Jog, 2002. 3. szám, 164. o.)
- HAVASI Péter: A nem vagyoni kár bírósági gyakorlata (Magyar Jog, 11/2008, 11-14. o.)
- KISS Tibor: A nem vagyoni kár vagy sérelemdíj (Jogtudományi Közlöny, 2007. április, 168. o.)

- KISS Zsófia: Variációk a nem vagyoni kártérítésre (Studia iurisprudentiae Tomus, 1/2. 2002. 27-51. o.)
- LÁBADY Tamás: Az eszmei és büntető kártérítés a common law-ban (Állam és Jogtudomány, 1994/1-2, 86. o.)
- PETRIK Ferenc: Nem vagyoni kárpótlás: a személyiségvédelem általános és feltétlen eszköze (Magyar Jog 6/1991, 337-343. o.)
- PETRIK Ferenc: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében (Polgári Jogi Kodifikáció 2003. V. évfolyam 1. szám 6-8. o.)
- TATTAY Levente: Növekvő trend a bíróságok által megítélt nem vagyoni kártérítések összegében (Gazdaság és Jog, 2008. november, 11-14. o.)
- VÉKÁS Lajos: Sérelemdíj- fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményei tükrében (Magyar Jog, 2005, 193- 207. o.)
- ZOLTÁN Ödön: A nem vagyoni kár megtérítéséről (Magyar Jog, 9/1991, 529-533. o.)
- ZOLTÁN Ödön: Felelősség a nem vagyoni kárért (Magyar Jog, 1980/5 szám, 413-418. o.)

3. Felhasznált normaszövegek

- ALLGEMEINES LANDRECHT I. 6. cím 112§, 186-187. §
- III. számú Polgári Elvi Döntés (1953)
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 1977. évi IV. törvény
- 16. számú irányelv (1981)
- 21. számú irányelv (1990)
- 34/1992 (VI. 1.) AB határozat
- 1993. évi Ptk. módosítás indokolása
- A 2009. évi CXX. törvényjavaslatának miniszteri indoklása
- 2009. évi CXX. Törvény a Polgári Törvénykönyvről (kihirdetve 2009. XI. 20.) 2: 91§
- A Helsinki Bizottság és a NEKI Jogvédő Iroda javaslata a gyűlöletbeszéd és a sérelemdíj szabályozására, 2008.január 25
- a Baranya Megyei Bíróság Polgári és Közigazgatási Kollégiumának előterjesztése a nem vagyoni kártérítésről a polgári és a munkaügyi perekben

4. Felhasznált bírósági határozatok

- BH 1998.82
- EBH 2000.359
- BH1996.304
- EBH 2002.786
- EBH.2003.974.
- BH 1991. 314.
- BH 1993. 742.
- BH 1992. 462.
- BH 1992. 639.
- BH 1991. 314.
- BH 1998.82
- BH2006.403
- BH 2007.104
- BH 1980. 243.
- BH 1992. 318.
- BH 1994. 131
- BH 2000.100.
- BH 1996.35.

5. Felhasznált bírósági ítéletek

- 9. P. 21 907/1998/25.
- Pf. 21 732/1999/4.
- P. 20 411/1998/21.
- LB Pfv. III. 22.540/1995.
- 47.Pf.23699.
- 19.P.27.232/2004

- 2.Pf.21.069/2004/5
- 2.Pf.21.399/2007
- PKKB 19.P.103.256/1994
- Pfv. III. 20.991/1994
- Fővárosi Bíróság 41 Pt. 25.312/1968. sz. ítélete
- Legfelsőbb Bíróság P.törv.III.20.597/1989.
- Szolnok Megyei Bíróság 2.Pf.20.984/1988
- 9. P. 21 907/1998/25.
- 3. Pf. 21 732/1999/4.
- Szegedi Ítéltábla Pf.III.20.189/2008/6. szám
- Szegedi Ítéltábla Pf.III.20.109/2008/4. szám
- A Legfelsőbb Bíróság Pfv. V. 22 486/1994. számú határozata.

6. Internetes hivatkozások

- <http://www.ask.dk/sw505.asp>